

ACADEMIA ROMÂNĂ

Centrul de Informare și Documentare Economică

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU”
Centrul de Informare și Documentare Economică

DIMENSIUNI, CARACTERISTICI ȘI FORME PRINCIPALE DE MANIFESTARE ALE ECONOMIEI INFORMALE ÎN ROMÂNIA

Alina-Mihaela BÎZNĂ

Centrul de Informare și Documentare Economică

Editat de CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
REDACTOR-ȘEF: VALERIU IOAN-FRANC

Redactor: ORTANSA CIUTACU
Concepție grafică, machetare și tehnoredactare: LUMINIȚA LOGIN
CIDE/STUDII/PROBLEME: CIDE/Lucrprobstudii/Prob Bizna_441.doc

Redacția și administrația: București, Calea 13 Septembrie nr. 13, sectorul 5,
cod poștal 050711, telefon: 0040-21-318 24 38, e-mail: cide90@gmail.com

Materialele cuprinse în acest volum pot fi reproduse numai cu aprobarea
conducerii Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”.

Volumele seriei pot fi identificate și comandate fie în colecție anuală, respectiv ISSN 1222-5401,
fie pe fiecare titlu în parte, respectiv pe ISBN alocat fiecărui volum.

Pentru volumul de față: ISBN: 978-973-159-191-9

CUPRINS

1. DIMENSIUNEA ECONOMIEI INFORMALE ÎN ROMÂNIA	5
1.1. Nivelul economiei informale în România	5
1.2. Cauzele economiei informale în România	7
1.3. O sinteză a estimărilor de până acum privind dimensiunea economiei informale în România	9
2. CARACTERISTICI ALE ECONOMIEI INFORMALE	23
2.1. Legalitate sau ilegalitate	23
2.2. Numerarul, cel mai comod mijloc de schimb	24
2.3. Venituri nedeclareate sau salariu nedeclarat	25
2.4. Condițiile de muncă	26
2.5. Activități incluse sau excluse din cadrul economiei informale	26
3. FORME PRINCIPALE DE MANIFESTARE ALE ECONOMIEI INFORMALE ÎN ROMÂNIA.....	28
3.1. Frauda fiscală	28
3.2. Munca la negru.....	32
3.3. Structura forței de muncă clandestine.....	32
3.4. Activitățile criminale.....	34
4. CRIMINALITATEA PRIVIND DREPTURILE DE AUTOR ȘI PROPRIETATEA INTELECTUALĂ.....	36
4.1. Criminalitatea informatică	38
4.2. Migrația ilegală	40
4.3. Traficul de droguri	42
4.4. Traficul de armament, materiale explozive și radioactive.....	44
4.5. Traficul cu autoturisme de lux	45
BIBLIOGRAFIE	47

1. DIMENSIUNEA ECONOMIEI INFORMALE ÎN ROMÂNIA

1.1. Nivelul economiei informale în România

Estimarea nivelului economiei informale în România a constituit, în ultimii ani, subiectul mai multor studii întreprinse în special de specialiști străini, referirea la România făcându-se de obicei grupat, alături de alte state, dar există câteva documente care analizează evoluția acestui fenomen exclusiv în țara noastră.

Fenomenul economiei informale din Romania a fost analizat și evaluat de numeroase instituții ale statului (Institutul Național de Statistică, Ministerul Finanțelor Publice, Garda Financiară, Serviciul Român de Informații, Banca Națională a României), organizații neguvernamentale (Centrul Român de Politici Economice, Centrul pentru Reformă Instituțională și a Sectorului Informal), cercetători independenți, rezultatele fiind foarte diferite, dată fiind diversitatea metodelor folosite.

Potrivit unui studiu realizat de Centrul Român de Politici în anul 2000, economia subterană a reprezentat 31% din PIB-ul total al României și aproximativ 45% din PIB-ul sectorului oficial. Pentru același an, datele oficiale prezentate de Institutul Național de Statistică au arătat că economia subterană a acoperit 21% din PIB total și 27% din PIB-ul sectorului oficial.

În structura economiei informale, evaluată de Institutul Național de Statistică pentru anul 2000, industria ocupa primul loc, cu 8,7% din PIB, urmată de comerț, alimentație publică și turism, cu 5,2%, transporturi, cu 3,2%, alte servicii, cu 2,3%, și construcții, cu 1,7%. Studiul realizat de Centrul Român de Politici Economice arată că 72% din economia subterană totală se regăsește în sectorul formal, adică în cadrul structurilor economice organizate sub forma persoanelor juridice ca societăți, cvasisocietăți și instituții publice.

Din totalul economiei informale, 51% se realizează în domeniul serviciilor, proporție care se regăsește și în datele Institutului Național de Statistică.

Nedeclararea integrală a TVA împreună cu evaziunea la impozitul pe venit constituie cea mai importantă parte a economiei informale, după estimările Institutului Național de Statistică (INS) și care a raportat următoarele inadvertențe:

- munca la negru;
- evaziune la TVA;
- evaziune la impozitul pe venit;
- sectorul neoficial, neînregistrat formal prin convenție.

Concluziile studiului arată că în România economia informală este cu precădere o economie de subzistență, munca la negru reprezentând 46,5% din economia informală totală. „Din estimările noastre rezultă că economia subterană este cu precădere o economie de subzistență, lucru care se poate pune în legătură strânsă cu nivelul redus de dezvoltare al economiei”, a precizat, la momentul respectiv, Cornel Tarhoacă, coordonatorul studiului.

Estimările privind nivelul economiei informale raportat la produsul intern brut au fost selecționate ținând cont de reprezentativitatea autorilor, de faptul că datele sunt prezentate pentru mai mulți ani consecutivi, pe baza unor metode de estimare descrise în studiile respective. Facem precizarea că sunt utilizate în mod frecvent două moduri de exprimare, respectiv economie informală din total PIB, context în care valoarea acesteia va fi mai scăzută, și economie subterană informală la economie reală, situație în care valoarea acesteia va fi mai ridicată.

Pentru exemplificare: studiul Trezoreriei americane susține, la nivelul anului 1998, un nivel de 49,1% economie informală raportată la economia reală, ceea ce reprezintă 32,7% economie informală din ansamblul activității economice a perioadei respective.

Tabel nr. 1 – Estimări ale nivelului economiei informale în România

Anii	Sursa	Procent în PIB
1990-1995	Era Dabla-Norris, Andrew Feltenstei, „An Analysis of the Underground Economy and its Macroeconomic Consequences”	13,7 – 19,1
1994-1995	M. Alexeev, W. Pyle, „A Note on Measuring the Unofficial Economy ...”	17,4 – 19,1
1989-1995	S. Johnson, D. Kaufmann, A. Shleifer, „The unofficial economy in transaction”	19,1 – 22,3
2000-2001	Friedrich Schneider, „The Size and Development of the Shadow Economies of ...”	33,4
2002-2003	and 9 other East European Transformation Countries: A First and Preliminary Attempt”	33,9
1993-1998	Studiu al Trezoreriei Americane	22,6 – medie pentru întreaga perioadă; cu un maxim de 49,1 în 1998
1995-2002	Lucian-Liviu Albu, „Estimating the Size of Underground Economy in Romania”	18 – 21; cu un maxim de 22 în 1999, 2000
2003-2005	Institutul National de Statistica Directia conturi naționale și sinteze macroeconomice	16 – include doar munca la negru, fraudă TVA și industria casnică
2005-2007	Institutul National de Statistica Directia conturi naționale și sinteze macroeconomice	14 – include doar munca la negru, fraudă TVA și industria casnică

1.2. Cauzele economiei informale în România

În mod obiectiv, cauzele generale ale economiei informale se regăsesc și în cazul țării noastre. Astfel, intensitatea reglementărilor fiscale respectiv numărul mare de acte normative, modificările frecvente, formulările de tip birocratic, suprapunerile legislative etc. constituie o realitate, motivată într-o oarecare măsură de necesitatea de perfecționare a cadrului legislativ și organizatoric, dar în același timp a constituit și motivul pentru care unii contribuabili au renunțat la eforturile întreprinse pentru desfășurarea în cadrul legal a afacerilor. În același timp, repetatele modificări legislative au permis specularea neconcordanțelor, au generat interpretări particulare, contrare spiritului legii, favorabile însușirii necuvenite a unor venituri sustrate impozitării.

Fără a ne transforma în susținători necondiționați ai acestor motivări ale cauzelor economiei informale, precizăm, pentru exemplificare, că actele normative care au reglementat taxa pe valoarea adăugată (TVA), impozit ce asigură anual cca 40% din veniturile bugetare, au suferit în primii 10 ani de aplicare un număr de cel puțin 26 de modificări legislative semnificative, de trei ori adoptându-se acte normative noi, pentru ca, în final, să fie adoptat Codul Fiscal care se aplică și se modifică practic în fiecare an începând cu 2004.

Presiunea fiscală, la rândul său, este o cauză invocată frecvent atât de contribuabili cât și de cei care studiază economia subterană. În opinia noastră, studierea acestui indicator, pentru a fi cu adevărat relevantă, trebuie realizată ținându-se seama de:

- nivelul economiei reale, respectiv calculul să se realizeze după deducerea din PIB oficial a procentelor reprezentând economia ascunsă, ținând seama tocmai de trăsătura principală a acestor venituri, respectiv sustragerea lor de la impozitare;
- existența, pe tot parcursul perioadei analizate, a unui volum semnificativ de activități scutite de la plata unor categorii importante de impozite. Astfel, scutirile la plata impozitului pe profit pentru firmele cu capital străin, regimul fiscal favorabil pentru zonele libere, duty-free-urile, zonele defavorizate, precum și reglementările privind scutirile și amânările la plata unor obligații fiscale, au constituit serioase motive de dezechilibru al presiunii fiscale pentru anumite segmente de contribuabili și au determinat, în unele cazuri, procedee frauduloase de sustragere a unor contribuabili de la plata obligațiilor fiscale, amplificând volumul economiei subterane;
- parafiscalitatea, respectiv, existența unui număr semnificativ, circa 450, de impozite și taxe în plus care nu se regăsesc în bugetul de stat, ci în bugetele unor agenții ...”¹.

¹ Ministrul Finanțelor Publice, Mihai Tănăsescu, ziarul Adevărul, marți 09 noiembrie 2004

În opinia noastră, se poate determina, alături de rata presiunii fiscale, comunicată oficial prin intermediul Anuarului Statistic elaborat de INS, și presiunea fiscală aferentă strict economiei reale (raportând valoarea veniturilor fiscale oficiale declarate, la PIB oficial, diminuat cu valoarea comunicată de INS pentru activitățile economiei ascunse).

$$R_{pf \text{ rec.}} = VF / PIB \text{ rec.} * 100,$$

unde:

$R_{pf \text{ rec.}}$ = rata presiunii fiscale recalculate;

VF = venituri fiscale (bugetul de stat, bugete locale, bugetul asigurărilor sociale);

$PIB \text{ rec.}$ = PIB oficial – val. activității economice ascunse.

Rata presiunii fiscale oficiale în corelație cu rata presiunii fiscale recalculate este prezentată în tabelul 2.

Tabel nr. 2 – Rata presiunii fiscale

Anii	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002*	2003*
Rata presiunii fiscale	19,4	19,5	21,4	21,2	22,7	17,9	* nu deținem date:	
Rata presiunii fiscale recalculate	27	25,9	30,4	28,5	26,1	27,7	27,21	28,4

Sursa: Curtea de Conturi a României, *Studiu privind nivelul și evoluția economiei subterane în România*

Pornind de la valorile astfel determinate, se constată existența unor diferențe procentuale sensibile, care trebuie corelate și cu celelalte aspecte referitoare la anumite privilegii fiscale și la parafiscalitate, ce nu se pot transpune în valori direct cuantificabile, dar care, la rândul lor, amplifică nivelul real al fiscalității. Este deci evident că problema presiunii fiscale are o complexitate și o semnificație deosebită în motivarea anumitor activități proprii economiei subterane.

O altă cauză a economiei informale este **corupția**, care își găsește un teren propice de dezvoltare, în opinia noastră cele două fenomene motivându-se, în mare măsură, reciproc. Semnalăm în acest context efectul multiplicator pe care corupția îl determină asupra nivelului fraudelor întrucât, în mod obiectiv, fiecare unitate monetară plătită în sfera corupției presupune recuperarea acesteia însoțită de un avantaj ilicit, superior veniturilor ce puteau fi obținute în mod legal.

La rândul lor, **nivelul de sărăcie și rata șomajului** influențează economia informală, deoarece o forță de muncă dispusă la concesiile majore în ceea ce privește atât nivelul veniturilor, condițiilor de muncă cât și al asigurărilor sociale este

mediul principal de recrutare pentru munca la negru sau diferite activități din sfera criminalității. De asemenea, **procesele complexe de formare a capitalului autohton** – urmate de începutul consolidării acestuia –, care au caracterizat ultimii 18 ani, la fel ca și **dorința de înavuțire**, proprie naturii umane, factor de progres economic și social, au antrenat și anumite forme de manifestare a economiei informale.

1.3. O sinteză a estimărilor de până acum privind dimensiunea economiei informale în România

Rezultatele obținute prin evaluarea dimensiunii economiei informale în România cunosc variații mari, în funcție de metoda folosită în acest scop, de variabilele incluse în modelul utilizat, de premisele ce stau la baza fiecăruia dintre acestea. Dincolo de neajunsurile metodologice, de fiabilitatea și credibilitatea rezultatelor obținute, considerăm că este necesară și utilă o prezentare în sinteză a celor mai recente evaluări. Sunt surprinse diverse laturi ale economiei subterane, este adusă în discuție o complexitate de factori generatori și stimulatori ai acesteia și, implicit, posibile soluții de reducere a cuantumului acestor tipuri de activități. Însăși simpla comparare a rezultatelor obținute prin diferite metode conduce la concluzii interesante.

O mare parte dintre aceste estimări sunt realizate pe baza informațiilor puse la dispoziție de Institutul Național de Statistică și de Ministerul de Finanțe. Din perspectiva clasificărilor instituționale, datele furnizate de INS în acest domeniu includ atât sectorul formal cât și sectorul informal. În evaluările realizate se pornește de la premisa că **economia subterană** cuprinde **activitățile legale sustrase în mod deliberat de la raportarea către autoritățile publice, atât în sectorul formal cât și în sectorul informal**.

Conform metodologiei INS (metodologie elaborată cu asistență internațională EUROSTAT și PHARE), **sectorul formal** cuprinde persoanele juridice organizate ca societăți, cvasisocietăți nefinanciare sau instituții publice. Activitatea ascunsă din sectorul formal se calculează pentru următoarele ramuri: industrie prelucrătoare, construcții, comerț, hoteluri și restaurante, transport, poștă și telecomunicații, servicii (tranzacții imobiliare, învățământ, sănătate etc.).

Includerea activităților în economia informală se face ținând cont de două criterii:

- sunt activități producătoare de bunuri și servicii;
- sunt activități legale.

În conformitate cu Sistemul Conturilor Naționale, economia subterană din sectorul formal se referă la întreaga producție legală, neînregistrată de organele

administrative și fiscale și neraportată lor de agenții economici cu scopul evaziunii fiscale și utilizării de muncă la negru.¹

Evaziunea fiscală se calculează ca diferență între valoarea teoretică a încasărilor din TVA (care reprezintă TVA care ar fi trebuit să fie vărsată la buget conform estimărilor) și valoarea veniturilor din TVA efectiv încasate la buget.

Metoda utilizată pentru **evaluarea muncii la negru** se bazează pe compararea cererii și ofertei de forță de muncă, pentru a identifica persoanele care desfășoară o activitate legală, dar nedeclarată la autoritățile de drept.

Sectorul informal include asociații familiale, liber profesioniști, precum și gospodăriile populației (autoconsumul). Estimările pentru acest sector se referă la activitățile desfășurate în unități mici, în care proprietarul este în totalitate răspunzător de obligațiile financiare și nefinanciare.

Definițiile utilizate în această analiză implică o dezagregare primară a economiei legale în sectorul formal și sectorul informal. A doua dezagregare a economiei legale solicită realizarea distincției dintre economia oficială și economia subterană. Cele două dezagregări permit delimitarea a **patru sectoare: sectorul formal – economie oficială, sectorul formal – economie subterană, sectorul informal – economie oficială și sectorul informal – economie subterană.**

Pe baza datelor furnizate de Institutul Național de Statistică și de Ministerul Finanțelor, un grup de specialiști de la Centrul Român de Politici Economice a evaluat dimensiunea celor patru sectoare ale economiei românești în intervalul 1996-2000.

Institutul Național de Statistică estima o creștere a **ponderii economiei subterane în produsul intern brut** de la 6,7% în 1992, 40% în 1998, 21,1% în anul 2000, reducându-se la aproximativ 16% în 2005. Începând cu anul 1996, s-a menținut aceeași metodologie, astfel încât datele corespunzătoare intervalului 1996-2005 sunt comparabile.

Conform aceleiași surse, analiza contribuției diverselor activități la crearea economiei subterane conduce la următoarele concluzii:

- industria ocupa primul loc din punct de vedere al contribuției la economia subterană: 8,6% din PIB în 1996, un maxim de 11,7% în 1998 și 8,7% în anul 2000 (Tabelul nr. 3);
- pe locul secund se aflau comerțul, hotelurile și restaurantele, în care economia subterană reprezenta 4,2% din PIB în 1996 și 5,2% în 2000;
- aceeași tendință generală de creștere se înregistrează și în cazul economiei subterane din construcții și alte servicii.

¹ Constantin Răduț – Economia subterană: abordări conceptuale și posibilități de cuantificare – teză de doctorat, INCE, AR, București, 2001;

Tabelul nr. 3 – Evoluția ponderii economiei subterane în PIB, în intervalul 1996-2005

-%-

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Total economie subterană	18,4	18,6	23,3	21,1	34,4	33,4	36,1	37,4	16	14
Industrie	8,6	8,3	11,7	10,2	8,7	9,3	10,8	11,5	8,4	8,9
Construcții	1,0	1,4	1,5	1,1	1,7	1,9	2,3	2,6	2,9	3,3
Transporturi	2,5	2,6	3,0	2,6	3,2	3,6	3,9	3,5	3,1	2,9
Comerț, hoteluri și restaurante	4,2	4,1	4,2	4,6	5,2	5,7	5,3	5,9	5,8	6,2
Alte servicii	2,1	2,2	2,9	2,6	2,3	2,7	3,2	3,6	3,9	4,1

Sursa: Institutul Național de Statistică și Studiul „Economia subterană în România”

În anul 2005 **sectorul secundar** contribuia cu 29,9% la crearea valorii adăugate din economia oficială și cu 45,3% la cea din economia subterană; **sectorul terțiar** genera mai mult de jumătate din valoarea adăugată, atât în sectorul oficial (54,8%) cât și în cel ascuns (52,7 %). (Tabelul nr.4)

Tabelul nr. 4 – Structura valorii adăugate create în economie în anul 2005

%

	Total	Economie oficială	Economie subterană	Diferențe (+/- puncte procentuale)
Valoarea adăugată, total, din care:	100,0	100,0	100,0	*
- Sectorul secundar	33,7	29,9	45,3	+15,4
- Sectorul terțiar	55,3	54,8	52,7	-2,1

Sursa: Prelucrări pe baza datelor Institutului Național de Statistică.

Sectorul primar, care ocupă mai mult de 41% din forța de muncă a României nu este inclus în aceste estimări ale economiei ascunse decât prin segmentul corespunzător sectorului informal. Însă, per total, conform acestei metodologii, nu rezultă valoare adăugată ascunsă în sectorul primar.

O relevanță deosebită prezintă și estimările privind diferențele existente între contribuția sectorului formal și cea a sectorului informal la crearea valorii adăugate ascunse.

În estimarea economiei subterane, INS ia în considerare: valoarea adăugată subraportată din cauza muncii subterane în instituțiile înregistrate în sectorul formal; valoarea adăugată subraportată în scopul sustragerii de la plata taxei pe valoarea adăugată în unitățile instituționale înregistrate în sectorul formal; valoarea adăugată subraportată în scopul sustragerii de la plata impozitelor pe venit în unitățile instituționale înregistrate în sectorul informal; valoarea adăugată neraportată de unitățile instituționale înregistrate în sectorul informal.

Conform datelor INS, valoarea adăugată subraportată din cauza muncii subterane în unitățile instituționale înregistrate în sectorul formal reprezintă cea mai importantă parte a economiei subterane din România. Munca subterană este, în principiu, asociată cu sustragerea de la plata impozitelor pe muncă.

În ceea ce privește sustragerea de la plata taxei pe valoarea adăugată în sectorul formal, o parte a acestei evaziuni corespunde muncii subterane. Cealaltă parte a sustragerii de la plata taxei pe valoarea adăugată se asociază cu cifra de afaceri înregistrată.

Utilizând această metodologie, se poate observa că economia subterană tinde să înregistreze ponderi tot mai mari în valoarea adăugată a sectorului formal, în timp ce în cadrul sectorului informal cuantumul acesteia pare să se reducă.

Măsurile de politică fiscală promovate de autoritățile fiscale din țara noastră, în perioada 1990-2005, alături de alți factori, printre care calitatea gestionării creanțelor fiscale ale statului și gradul de conformare voluntară la impozit, au influențat volumul și structura încasărilor fiscale, precum și presiunea exercitată de acestea.

Evoluția nivelului produsului intern brut și a veniturilor fiscale ale României precum și a gradului de fiscalitate, în perioada 1990-2005 se prezintă în tabelul nr. 5.

Tabelul nr. 5 – Evoluția gradului de fiscalitate în România, în perioada 1990-2005

mil. RON prețuri curente

Anul	Produs intern brut	Venituri fiscale	Grad de fiscalitate generală (%)	Grad de fiscalitate parțială (%)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1990	85,7	30,5	35,5	27,6
1991	220,4	73,2	33,2	28,2
1992	602,3	201,9	33,5	22,1
1993	2.003,6	626,9	31,3	20,6
1994	4.977,3	1.404,1	28,2	19,0
1995	7.213,6	2.080,3	28,8	20,7
1996	10.891,9	2.925,6	26,9	19,4
1997	25.292,6	6.700,0	26,5	19,6
1998	37.379,8	10.541,1	28,2	20,0
1999	54.573,0	16.402,6	30,1	19,5

Anul	Produs intern brut	Venituri fiscale	Grad de fiscalitate generală (%)	Grad de fiscalitate parțială (%)
2000	80.377,3	23.504,8	29,3	18,6
2001	116.768,7	32.669,9	28,0	17,5
2002	151.475,1	41.816,6	27,6	17,0
2003	190.335,4	53.248,2	28,0	18,2
2004	238.791,4	66.678,3	27,9	18,5
2005	287.186,3	78.281,4	27,3	18,0

Sursa datelor: Iulian Văcărel „Politici fiscale și bugetare •1990-2000•”, Editura Expert, București, 2001; Rapoartele anuale ale BNR pentru perioada 1999-2005; Site-ul Ministerului Finanțelor Publice, www.mfinante.ro; site-ul Fondului Monetar Internațional, www.fmi.ro

În perioada considerată, **gradul de fiscalitate generală**, calculat cu luarea în considerare a tuturor impozitelor, taxelor și contribuțiilor încasate de autoritățile publice centrale și locale, **a înregistrat**, excepție făcând anii 1998 și 1999, **o tendință continuă de scădere**, de la 35,5%, în anul 1990, la 27,3%, în anul 2005. Pe ansamblu, gradul de fiscalitate generală s-a redus în perioada considerată cu aproximativ 8 puncte procentuale.

Gradul de fiscalitate determinat exclusiv pe baza veniturilor încasate din impozite și taxe a avut o evoluție ceva mai sinuoasă.

Plecând de la un nivel de aproximativ 28%, la începutul perioadei considerate, gradul de fiscalitate parțială s-a redus la 19% în anul 1994, a oscilat în jurul a 20% în perioada 1995-1999, după care s-a stabilizat la aproximativ 18% la sfârșitul intervalului analizat. În perioada 1990-2005, presiunea fiscală exercitată de impozite și taxe s-a redus cu aproximativ 10 puncte procentuale.

Reducerea gradului de fiscalitate în perioada 1990-1997 poate fi apreciată ca având legătură cu declinul economiei reale, cu diminuarea continuă, în expresie reală, a produsului intern brut și, în consecință, cu diminuarea bazei de impozitare. De asemenea, evoluția gradului de fiscalitate este determinată și de evoluția gradului de colectare a prelevărilor obligatorii, în strânsă legătură cu conformarea voluntară a contribuabililor la plata acestora.

În condițiile în care, după anul 1999, produsul intern brut a început să crească de la un an la altul, în termeni reali, tendința descrescătoare a gradului de fiscalitate poate fi apreciată ca efect al tendinței generale de relaxare fiscală manifestată în ultimii cinci ani.

Cu titlu de exemplu se pot menționa, în acest sens, reducerea, de la 1 ianuarie 2000, a cotei impozitului pe profit, de la 38% la 25%, și apoi la 16%, începând cu 1 ianuarie 2005, reducerea, tot de la 1 ianuarie 2000, a cotei generale a TVA, de la 22% la 19%, precum și reducerea presiunii fiscale exercitate de contribuțiile de asigurări sociale, de la 55%, în anul 2001, la 49% în anul 2005 (Contribuția pentru asigurările sociale de stat, pentru condiții normale de muncă +

Contribuția de asigurări sociale de sănătate + Contribuția pentru asigurările sociale de șomaj).

În perioada 1990-2003, cu o singură excepție (anul 1990), **gradul de fiscalitate în România s-a situat sub media țărilor OCDE și a celor membre ale U.E.** (medie neponderată). Diferența dintre gradul de fiscalitate generală din România și cel înregistrat pe ansamblul țărilor OCDE a fost, în anii analizați, de aproximativ 7-8 puncte procentuale. Față de țările membre ale Uniunii Europene această diferență este și mai mare, și anume de aproximativ 11 puncte procentuale.

Chiar și țările central-europene membre ale OCDE și ale U.E. înregistrează grade de fiscalitate mai ridicate decât în țara noastră, astfel că în anul 2003 Republica Cehă avea o fiscalitate generală de 37,7%, Ungaria 38,5%, Polonia 34,2%, Slovacia 31,1%, față de 28% în România.

În condițiile în care gradul de fiscalitate se determină pe baza veniturilor fiscale încasate efectiv, nivelul redus al acestuia s-ar putea explica printr-o slabă colectare a impozitelor și taxelor și printr-un nivel înalt al sustragerii de la impunere la care se pot adăuga numeroasele facilități fiscale acordate de-a lungul timpului.

La o rată a fiscalității situată, pe ansamblu, sub 30% din produsul intern brut, în România nu se poate vorbi despre o fiscalitate excesivă. Mai mult, tendința care se manifestă în prezent la nivel național este de reducere a nivelului fiscalității. Trebuie însă menționat că acest nivel al gradului de fiscalitate s-a determinat pe baza veniturilor fiscale colectate efectiv, nu a celor datorate, respectiv veniturile fiscale sustrate bugetului general consolidat nu sunt luate în considerare, acestea fiind practic imposibil de comensurat la adevăratul lor nivel.

Un alt indicator care poate fi utilizat pentru exprimarea nivelului fiscalității este **indicele relativ al fiscalității**, reprezentat în esență de suma principalelor impozite și taxe percepute companiilor și persoanelor fizice.

Dacă, în perioada 1997-2000, indicele de fiscalitate din România a crescut cu aproximativ 16 puncte procentuale, între 2001-2004 s-a consemnat o ordonare a legislației fiscale, materializată în Codul Fiscal și în Codul de Procedură Fiscală, respectiv scăderi ușoare ale cotelor de impozitare, în special, cele legate de forța de muncă.

Ca și gradul de fiscalitate, indicele relativ al fiscalității românești nu a fost și nu este printre cele mai ridicate, iar reducerea substanțială a acestuia în anul 2005, prin cota unică, reprezintă un fapt mai rar întâlnit la nivelul unei economii (Tabelul nr. 6)

Potrivit unui studiu al publicației Forbes, care ia în considerare 26 de economii europene, țara cu cel mai redus nivel al fiscalității în anul 2004 este Irlanda, cu un indice al fiscalității de 90,3% (fără contribuții de sănătate), comparativ cu 174,8%, cel mai ridicat indice, pentru Franța. Cu un indice al fiscalității de 119,5% (fără contribuții de sănătate), România se situează în acest clasament pe locul 16, fiind devansată de 15 țări (Franța, Belgia, Suedia, Italia, Austria, Norvegia, Grecia, Spania, Slovenia, Olanda, Rep. Cehă, Finlanda,

Ungaria, Danemarca, Portugalia) și devansând 11 țări (Polonia, Germania, Marea Britanie, Luxemburg, Slovacia, Elveția, Lituania, Letonia, Rusia, Irlanda)¹.

Tabelul nr. 6 – Indicele relativ al fiscalității în România, în perioada 2004-2006 (%)

România	2004	2005	2006
- impozit pe profit	25	16	16
- impozit pe venit	40	16	16
- T.V.A.	19	19	19
- contribuții angajator	32	32	29,25
- contribuții angajat	17	17	17
TOTAL	133	100	97,25

Indicele relativ al fiscalității reprezintă suma principalelor impozite și taxe percepute companiilor și persoanelor fizice.

Cu toate acestea, agenții economici și populația au considerat și consideră, în continuare, fiscalitatea din țara noastră ca fiind împovărătoare. Ne referim aici în special la impozitarea muncii salariale.

În România, impozitarea muncii salariale, în special în privința cotelor de contribuții sociale, se situa în anul 2001 la cel mai înalt nivel, comparativ cu celelalte țări central-europene analizate, dar ponderea veniturilor colectate din contribuții de asigurări sociale și impozit pe salarii a fost mult mai redusă decât în celelalte țări. Aceasta se poate explica prin faptul că nivelul ridicat al impozitării forței de muncă, în afara faptului că produce grave distorsiuni economice, reducând numărul de locuri de muncă și măbind costul produselor românești, contribuie totodată la amplificarea muncii la negru și, pe această cale, la ieșirea de sub impozitare a numeroase venituri obținute din munca prestată.

Cu toate că, începând cu anul 2002, contribuțiile datorate pentru veniturile din salarii au fost reduse atât pentru salariați cât și pentru angajatori, în total, reducerile operate în perioada 2002-2005 fiind de 6 puncte procentuale, fiscalitatea pe forța de muncă rămâne în continuare la un nivel ridicat comparativ cu alte state est-europene.

La acreditarea ideii că în România fiscalitatea este excesivă a contribuit, de-a lungul timpului, și existența unui număr foarte mare de taxe și impozite în sarcina persoanelor fizice și juridice, ca și instabilitatea legislativă care a caracterizat sistemul fiscal românesc.

În cadrul veniturilor fiscale, impozitele directe, deși în scădere, dețin încă o pondere mai ridicată decât cele indirecte (54,4% față de 45,6%, în anul 2005). Dacă în 1992 impozitele directe acopereau 68,1% din totalul veniturilor bugetului general consolidat, în anul 2005 aportul lor s-a redus la 51,1%,

¹ Lucian Voinescu, Relu Țigănescu, „Fiscalitatea anului 2005 – prima relaxare semnificativă”, Revista *Finanțe Publice și Contabilitate*, nr. 7-8/2004

înregistrând o scădere de 17 puncte procentuale; în același interval de timp, ponderea impozitelor indirecte în totalul veniturilor bugetului general consolidat a crescut de la 23% la 42,7%, adică cu un avans de 19,7 puncte procentuale.

Aceeași tendință de reducere a contribuției impozitelor directe și, respectiv, de creștere a celor indirecte se manifestă și dacă avem în vedere produsul intern brut. Astfel, ponderea impozitelor directe în produsul intern brut s-a redus continuu în perioada analizată, de la peste 22%, la începutul anilor 90, la aproximativ 15% în perioada actuală. Parțial, diferența a fost preluată de impozitele indirecte, a căror pondere a crescut de la aproximativ 9% la aproape 13% în anul 2005.

Menținerea, încă, a unei ponderi mai ridicate a impozitelor directe, comparativ cu cele indirecte, se datorează exclusiv contribuțiilor de asigurări sociale, care au participat după anul 1999 cu aproximativ 30%-35% la formarea veniturilor bugetului general consolidat. Altfel, dacă nu luăm în calcul contribuțiile de asigurări sociale, observăm că, de fapt, impozitele directe au fost devansate începând cu anul 1998 de cele indirecte, atât ca pondere în produsul intern brut cât și ca pondere în veniturile bugetului general consolidat.

În perioada 1990-1997, impozitele directe (fără contribuțiile sociale) reprezentau peste 30% din veniturile bugetului general consolidat. După 1998, ponderea acestora a scăzut simțitor, la aproximativ 20%, în timp ce impozitele indirecte și-au majorat contribuția la peste 40%. Această evoluție a structurii veniturilor fiscale a fost cauzată de criza economică ce a marcat sfârșitul anilor '90, „știut fiind faptul că pentru a colecta la bugetul de stat impozite directe într-un quantum ridicat este necesar ca baza de impozitare să fie mare”, dar și de modificările intervenite în reglementarea impozitelor directe, prin reducerea cotei impozitului pe profit de la 38% la 25%, precum și de introducerea impozitului pe venitul global, care a permis deducerea unor sume importante din baza de impozitare¹.

În condițiile în care impozitele directe se caracterizează printr-un grad ridicat de sensibilitate la fluctuațiile economiei, creșterea ponderii impozitelor indirecte în totalul veniturilor publice arată că, atunci când economia nu funcționează din cauza blocajelor economice și sociale, cea mai sigură sursă de venit pentru stat rămâne impozitarea consumului, mai ales că aceasta este și singura cale prin care veniturile create în economia subterană pot fi supuse impozitării. Acest tip de impozite este de preferat, deoarece, în condițiile unui nivel scăzut al averilor și al veniturilor persoanelor fizice și juridice, pot avea un randament fiscal ridicat, dar și datorită comodității și costului relativ scăzut al percepției acestora.

Caracterul voalat al impozitelor indirecte constituie încă un motiv pentru care acestea sunt preferate față de cele directe. Repartizarea sarcinilor fiscale, în țara noastră, este reflectată și de evoluția proporțiilor în care principalele categorii de impozite participă la formarea veniturilor publice.

¹ Tatiana Moșteanu (coord), „*Politici fiscale și bugetare pentru reformarea economiei și relansarea creșterii economice*”, Editura Economică, București, 2003, p.45

Ponderea **impozitului pe profit** în veniturile fiscale ale bugetului general consolidat a scăzut de la 19,9%, în anul 1990, la 8,3% în anul 2005. În produsul intern brut impozitul pe profit urmează aceeași tendință a impozitelor directe, acesta reducându-se de la aproximativ 6%, la începutul anilor '90, la aproximativ 2% în prezent.

Evoluția încasărilor din impozitul pe profit este strâns legată de modificarea reglementărilor în domeniu și de evoluția în ansamblu a economiei. Într-o primă fază, scăderea randamentului acestui impozit are drept cauze multiple facilități acordate prin legislația fiscală, facilități care, deși au avut ca scop încurajarea sectorului privat, au contribuit într-o bună măsură la expansiunea fenomenelor de evaziune fiscală.

Ulterior, evoluția încasărilor din impozitul pe profit poate fi pusă pe seama declinului economic înregistrat la sfârșitul anilor '90 și a reducerii, începând cu anul 2000, a cotei de impozitare, de la 38% la 25% și, ulterior, la 16%.

Pentru a surprinde noi elemente privind economia subterană, am recurs și la utilizarea datelor suplimentare furnizate de Ministerul Finanțelor.

Prin ajustarea estimărilor Institutului Național de Statistică cu datele disponibile la nivelul Ministerului de Finanțe privind colectarea medie a impozitelor, rezultă că evaziunea de la plata taxei pe valoarea adăugată s-a ridicat în anul 2000 la 40,9% din dimensiunea teoretică a TVA ce urma a fi colectată conform estimărilor specialiștilor în domeniu.

Valoarea fondurilor efectiv colectate în contul taxei pe valoarea adăugată a reprezentat numai 47,7% din cea teoretică, iar restul de 11,2 procente au corespuns obligațiilor fiscale recunoscute, dar nevirate efectiv. Estimările arată că sustragerea de la plata taxei pe valoarea adăugată a înregistrat o tendință descrescătoare în perioada 1998-2000.

În anul 2000, economia subterană a creat deci, conform estimărilor INS, 21% din cele 36 miliarde dolari cât a fost PIB-ul României potrivit estimărilor oficiale și optimiste ale Institutului Național de Statistică. Autorii studiului "Underground economy in Romania" încearcă să demonstreze însă că ghearele economiei subterane sunt mai viguroase, iar suma banilor mișcați în economia subterană rezultată prin extrapolarea rezultatelor controalelor Gărzii Financiare a condus la estimări ale ponderii economiei subterane la nivelul de 31 % din PIB. În esență, este vorba despre echivalentul a peste **11 miliarde de dolari**, pentru care nu se plătește nicio taxă, dar care explică și susțin inflația.

În aproape toate studiile și articolele apărute, creșterea sarcinii fiscale și a contribuției la asigurările sociale este prezentată ca una dintre cauzele principale ale economiei subterane, sistemul taxelor fiind identificat ca unul dintre principalii „vinovați” pentru apariția și extinderea economiei subterane.¹

¹ Dr. Mihai Irimiea, drd. Nicolae Dinu, „Inversarea trendului economiei subterane”, *Economistul*, nr. 223/26 februarie 2001;

Deși în ultimul timp nivelul taxelor a constituit o preocupare importantă pentru guverne, fiind luate chiar măsuri de reducere, acest lucru a fost compensat de creșterea TVA și a contribuțiilor la asigurările sociale și de sănătate. În multe țări europene există o diferență masivă între ceea ce plătește o firmă pentru a angaja un muncitor și valoarea venitului ce revine muncitorului după deducerea tuturor taxelor. În Germania, costul total suportat de firma angajatoare depășește de 2,3 ori partea pe care o primește muncitorul/salariatul, iar în Italia și Franța acest cost este de trei ori mai mare decât salariul net al angajatului, ceea ce face ca atât patronul cât și salariatul să migreze către munca „la negru”.

În anul 1999, folosind o **versiune modificată a modelului monetarist** elaborat în urmă cu două decenii de profesorul Peter Gutman¹, Richard French, **șeful Biroului de Asistență Tehnică pentru România din cadrul Trezoreriei S.U.A.** a realizat un studiu estimativ asupra economiei subterane românești din perioada 1993-1998², evidențind ambele tipuri de activități, atât cele legale care nu sunt raportate fiscalului și se sustrag impozitării, cât și consumul și desfacerea de bunuri și servicii ilegale, care nu fac parte din estimarea produsului intern brut.

Referitor la fenomenul muncii la negru, în România, acesta reprezintă o componentă semnificativă a economiei subterane, având o legătură strânsă și cu corupția din țara noastră. Munca la negru reprezintă unul dintre cele mai grave fenomene care s-au manifestat în România după 1989, o primă și firească consecință a acestui fenomen fiind diminuarea substanțială a încasărilor la bugetul de stat și la cel al asigurărilor sociale.

La nivelul anului 1999, potrivit estimărilor realizate de F. Schneider, **forța de muncă ce activa în economia subterană în România reprezenta 25,3% din populația aptă de muncă** (cu vârste cuprinsă între 15 și 65 de ani). Luând în considerare datele furnizate de INS, potrivit cărora în 1999 numărul persoanelor care îndeplineau condiția de vârstă cerută era de 16.080.805 persoane, putem estima forța de muncă din economia subterană la aproximativ 3.907.635 persoane.

Pentru perioada 2002-2005, numărul celor care lucrau fără forme legale în România a fost estimat la 1,8 – 2 milioane de persoane³.

¹ Peter Gutman „Profesor Gutman Replies”, *Financial Analysis Journal*, 1978. Autorul își fundamentează demersul analitic pe două ipoteze:

- a) lichiditatea reprezintă modalitatea de plată predominantă în cadrul economiei subterane;
- b) fiecare unitate de lichiditate (leu sau valută) produce aceeași cantitate de activitate economică, atât în economia oficială cât și în cea subterană.

² Richard E. French, Matei Bălăiță, Mihai Ticsa, *Estimating the Size and Policy Implications of the Underground Economy in Romania*, U.S. Department of the Treasury Office of Technical Assistance, Bucharest, August 1999.

³ „Studiul privind fenomenul muncii la negru în România”, UCECOM (Asociația Națională a Cooperăției Meșteșugărești), sursa www.ccir.ro, site-ul Camerei de Comerț și Industrie din România.

Potrivit INS, la începutul anului 2005, numărul românilor care activau în economia ascunsă se ridica la aproape 1 milion. Cota unică de impozitare, de 16%, introdusă începând cu anul 2005, a vizat printre altele și reducerea ponderii muncii la negru, prin aducerea la suprafață a forței de muncă ce activează în economia subterană. După două luni de aplicare a cotei unice, oficialitățile anunțau creșterea numărului salariaților de la 4,4 milioane, în anul 2004, la 4,5 milioane în februarie 2005. Cum numărul șomerilor a rămas constant, aproximativ jumătate de milion, creșterea poate fi pusă pe seama trecerii unei părți a populației din zona „muncii la negru” în zona salariaților cu acte în regulă. Evoluția de după februarie 2005 a numărului salariaților din economie și a numărului șomerilor înregistrați (tabelul 8) nu pare a confirma reducerea forței de muncă din economia subterană.

După cum se poate observa, numărul salariaților din economie este în luna martie 2006 doar cu 46,3 mii persoane mai mare decât numărul salariaților din luna martie 2005. Așadar, introducerea cotei unice de impozitare nu a redus numărul celor care lucrează fără forme legale, angajatorii rămânând, în continuare, în zona „neagră” a economiei naționale.

Cauza muncii subterane în România trebuie căutată atât în sistemul de impozitare – și, în acest sens, contribuțiile de asigurări sociale sunt în continuare foarte ridicate –, cât și, dat fiind caracterul temporar al multor locuri de muncă din acest segment, în nivelul ridicat al birocrăției inutile, în faptul că plătitorii de impozite au puține beneficii și o calitate redusă a bunurilor publice care li se oferă.

Tabel nr. 7 – Numărul salariaților și al șomerilor înregistrați, în perioada martie 2005-martie 2006, în România

– mii persoane –

	Numărul salariaților	Numărul șomerilor
2005		
III	4535,7	537,8
IV	4551,0	511,3
V	4560,3	495,9
VI	4577,8	488,8
VII	4567,5	489,3
VIII	4563,2	499,0
IX	4554,6	493,8
X	4538,0	499,7
XI	4537,6	504,8
XII	4501,2	523,0
2006		
I	4556,2	548,0
II	4565,6	554,8
III	4582	545,9

Sursa: Institutul Național de Statistică, www.insse.ro

Continuând unele practici de dinainte de 1990 (corupția, favoritismele, bacșișurile, mita), renunțând la altele (în special acelea legate de puternica penurie de bunuri de consum) și, cu siguranță, abordând și noi forme de manifestare, economia subterană, care a proliferat după 1990, s-au putut determina o serie de *factori* care au permis o dezvoltare, uneori foarte accelerată, a multor practici specifice:

- *incertitudinile legislative*, care au însoțit mutațiile economice; *elaborarea unei legislații fiscale caracterizate* prin existența multor *lacune, incoerență și imprecizie* (cazul legislației referitoare la impozitul pe profit este relevant în acest sens);
- *descentralizarea, divizarea puterii*, care, prin distribuirea responsabilităților, *a permis să crească numărul indivizilor coruptibili*;
- ajustarea și restructurarea economică au condus la *aparitia unor întreprinderi mici sau la spargerea celor mari în mai multe întreprinderi de dimensiuni reduse*, fiind general admis faptul că acestea sunt importante generatoare de economie subterană: subcontractările, munca la domiciliu fiind factori favorizanți ai fraudei fiscale și ai muncii la negru. Celebrul principiu lansat de japonezi „small is beautiful” a implicat elemente purtătoare de economie subterană, determinând, nu întâmplător, o creștere excesivă, în ritmuri înalte, a practicilor clandestine („small is beautiful” se referă la avantajele producției în unități de dimensiuni mici, așa-numitele întreprinderi mici și mijlocii);
- *atitudinea tolerantă*, atât a autorităților cât și a populației, față de încălcarea reglementărilor și o oarecare *reticență față de disciplină*, caracteristică regăsită în general la popoarele latine (Italia, Franța, Spania au economii subterane impresionante), categorie din care face parte și România;
- *economia „secundară”* moștenită de la vechiul regim.

Cu toate acestea, economia subterană este o prezență cotidiană nu numai în România. Chiar și în țările cu instituții solide și cu reglementări stabile, economia informală prezintă rate stabile în ultimii zece ani (1995-2004) (Tabelul nr. 8)

Pe termen lung, concluzia principală care se poate desprinde este că economia subterană a crescut, de-a lungul ultimilor 40 de ani, în toate țările luate în calcul. Astfel, în anul 1960, **dimensiunea economiei informale** era, **în medie**, cu mult sub 5% din PIB, pentru ca, **în 2004**, să crească la **peste 15%**. În Belgia, de exemplu, volumul economiei informale s-a dublat în perioada 1970-2004, crescând de la 10,4%, la 22,0%. În Italia, nivelul acesteia era în anul 1970 de 10,7% și a ajuns la valoarea de 27,0%, în anul 2004.

Tabel nr. 8 – Evaluarea mărimii economiei ascunse în țările O.C.D.E., în perioada 1960-2004, prin metoda cererii de lichidități

Țara	1960	1970	1980	1990	1995	2000	2002	2003	2004
Austria	0,4	1,8	3,0	6,9	8,6	9,8	10,6	10,9	10,6
Belgia	-	10,4	16,4	19,3	21,5	22,2	22,0	21,0	22,0
Danemarca	3,8-4,8	5,3-7,4	6,9-10,2	10,8	17,8	18,0	17,9	17,2	17,9
Finlanda	-	-	-	13,4	18,2	18,1	18,0	17,4	18,0
Franta	-	3,9	6,9	9,0	14,5	15,2	15,0	14,5	15,0
Germania	2-2,1	2,7-3	10,3-11,2	11,8	13,5	16,0	16,3	16,8	16,3
Marea Britanie	-	2,0	8,4	9,6	12,5	12,7	12,5	12,2	12,5
Grecia	-	-	-	22,6	28,6	28,7	28,5	28,2	28,5
Irlanda	-	4,3	8,0	11,0	15,4	15,9	15,7	15,3	15,7
Italia	-	10,7	16,7	22,8	26,0	27,1	27,0	25,7	27
Japonia	-	-	-	8,8	10,6	11,2	11,1	10,8	10,2
Olanda	-	4,8	9,1	11,9	13,7	13,1	13,0	12,6	13
Portugalia	-	-	-	15,9	22,1	22,7	22,5	21,9	22,5
Spania	-	-	-	16,1	22,4	22,7	22,5	22,0	22,5
Suedia	1,5-1,8	6,8-7,8	11,9-12,4	15,8	19,5	19,2	19,1	18,3	19,1

Sursa: F. Schneider, D. Ernste, „Increasing Shadow Economies all over the World – Fiction or Reality? A survey of the Global Evidence of their Size and of their Impact from 1970 to 1995”, The Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn, 1998; F. Schneider, „The Size of Development of the Shadow Economies and Shadow Economy Labor Force of 22 Transition and 21 OECD Countries: What do we really know?”, Institute of Public Finance, Zagreb, 2002; F. Schneider, „Shadow Economies of 145 Countries all over the World: Estimation Results over the period 1999 to 2004”.

Media economiei informale în țările OCDE a fost de 12,6%, în anul 1990, și a crescut la 16,1%, în anul 2004, aceasta însemnând o creștere de 3,5 puncte procentuale.

Autorul unui asemenea studiu¹, realizat în SUA în anul 1990, a ajuns la concluzia că dimensiunea economiei informale trebuie luată în seamă la stabilirea politicilor fiscale și de reglementare, iar pe de altă parte, prezența activităților economice subterane ar putea duce la o creștere a efectelor inflaționiste induse prin stimuli fiscali și monetari.

O literatură vastă a fost dedicată probabilității ca economia informală să fie contagioasă (teoria „efectului de cască”), prin justificarea că acțiunile economice din sectorul neoficial erodează standardele onestității, element de bază al contractului social pe care se bazează statul de drept.

¹ John F. Houston – “Estimating the size and implications of the underground economy”, Federal Reserve Bank of Philadelphia.

De interes este și studiul „**Inversarea trendului economiei subterane**”¹, care, deși cuprinde evaluări ale acesteia numai până la nivelul anului 1998, surprinde detalieri relevante ale unor segmente, neincluse în niciuna dintre estimările prezentate anterior. Utilizând metoda monetaristă, autorii au ajuns la concluzia că valoarea agregată medie a economiei subterane pentru perioada 1993-1998 este de peste 22% din economia formală sau 18% din totalul activităților economice desfășurate pe teritoriul românesc (economia oficială plus cea subterană). De asemenea, autorii precizează că importurile au constituit întotdeauna o parte substanțială a activităților subterane, reprezentând în medie 58%. Între 1995 și 1997, rata de creștere a economiei subterane a scăzut de la aproximativ 56,6% la 12,6%. Potrivit acestui studiu, pe parcursul anilor avuți în vedere (1997-1998), atât rata de creștere cât și nivelul real al economiei subterane au înregistrat valori mult mai ridicate decât cele consemnate în perioada anterioară.

Activitatea economică subterană (piața internă plus importurile) a reprezentat în anul 1998 un procent de 49,08% din produsul intern brut. Importurile subterane au deținut aproximativ o treime (33%) din produsul oficial, iar piața internă subterană, 17%. În cazul în care activitatea subterană este raportată la valoarea totală a activităților economice desfășurate în România (economia oficială plus cea subterană), proporția este de 32,7%.

Doar în 1998, proporția activităților subterane, cifrată la 49%, a depășit media anuală în raport cu economia oficială a celor 6 ani – 1993-1998 – care a fost de 23% și a atins 49% iar importurile au crescut în ritm de 129%. Este de remarcat că în 1998, conform Institutului Național de Statistică, creșterea economiei subterane „legale” a fost de numai 0,4%, în timp ce rezultatele modelului monetarist indică o sporire a activității subterane totale cu 24%.

Între 1993 și 1998, importurile „la vedere” au reprezentat 33,4% din produsul economiei oficiale, în timp ce în economia subterană importurile s-au ridicat la peste 55%. Rata de creștere a importurilor subterane a fost de aproximativ 68% pe an sau 17% trimestrial. În același timp, importurile oficiale au crescut cu aproximativ 10% pe an, respectiv 2,5% pe trimestru. Între 1993 și 1998, piața internă subterană a crescut trimestrial în termeni reali cu 8,5% față de piața internă „la vedere”, a cărei rată medie trimestrială a fost de numai 3,7%

Rata de creștere a economiei subterane este cel mai adesea considerată ca fiind mai importantă decât nivelul propriu zis al acesteia. Autorii sunt de părere că, în cazul României, faptul că economia subterană s-a dublat în ultimii doi ani conținuți în studiu constituie principalul semnal de alarmă.

¹ Dr. Mihai Irimiea, drd. Nicolae Dinu – „Inversarea trendului economiei subterane”, *Economistul*, nr. 223/26 februarie 2001.

2. CARACTERISTICI ALE ECONOMIEI INFORMALE

Deoarece locul de muncă în acest tip de economie prezintă atât de multe forme, prezintă și multe provocări pentru a fi definit, iar singura modalitate de a se defini este identificarea caracteristicilor sale. La nivel mondial sunt recunoscute și pe deplin acceptate patru caracteristici-cheie pentru economia informală.

2.1. Legalitate sau ilegalitate

În cadrul categoriei *muncă informală*, activitățile pot fi legale sau ilegale, iar activitățile economice se disting prin modul în care bunurile sau serviciile sunt schimbate sau produse (pentru servicii, produse alimentare, îmbrăcăminte sau îngrijirea copiilor sunt produse legale, dar pot proveni din regimul legal reglementat sau nereglementat de producție)¹. Aceste activități sunt legale, dar încalcă unele reguli de drept fiscal, cum ar fi nedepunerea impozitelor sau neaderarea la legislația muncii.

Veniturile generate de activitățile economice pot fi diferențiate de legalitatea producției, furnizarea de bunuri și servicii sau statutul juridic al acestora (un exemplu concludent este al vânzătorilor ambulanți, care vând un produs perfect legal, preparat într-o locație autorizată, cumpărat dintr-un market și oferit spre vânzare unui consumator. Vânzătorul nu are autorizațiile corespunzătoare și se sustrage de la plata impozitului din vânzări). Pentru clarificarea unor aspecte de ordin statistic, a fost introdus în circulație și termenul *economie neînregistrată*, care include mai multe situații posibile:

- *activități nedeclarate* (sau economie nedeclarată); existența acestora indică faptul că unitățile instituționale respective lipsesc din sursele de date statistice și administrative. Această situație apare în următoarele cazuri:
 - *activitatea* executată de o unitate instituțională este *ilegală*;
 - *unităților* de producție din sectorul informal *nu li se cere să se înregistreze legal*;
 - *organizații* care în mod obișnuit fac parte din sectorul formal, dar care, în mod deliberat *nu se înregistrează*; motivul principal este de a evita costurile adiționale ale diferitelor impozite (impozitul pe valoarea adăugată, contribuțiile la asigurările sociale etc., inclusiv costuri legate de procesul de înregistrare în sine);

¹ Rajjman, R., & Tienda, M., *op.cit.*

- *unitățile nu sunt înregistrate în registrul statistic* (independent de dorința lor) din cauza lipsei de eficiență a acestui organism;
- termenii *economie neobservată* sau *neînregistrată* sunt utilizați în același context, fiind înțeleși ca desemnând aceeași realitate economică. Este de menționat în acest sens că, în general, statisticile naționale apelează la diferite metode de regularizare, pentru a corecta/ajusta anumii indicatori, în vederea atingerii unui grad mai mare de fidelitate, prin includerea în raportările statistice și a activităților desfășurate în sfera economiei neobservate. Se admite însă că, în general, nici aceste procedee nu reușesc să elimine în totalitate deficiențele, o mare parte a fenomenelor care se petrec în acest areal rămânând în continuare neincluse în cifrele finale ale regularizărilor.

Veniturile pot fi și ele grupate astfel:

- *venituri legale*: juridic, veniturile sunt generate de activități legale. Pentru o parte dintre activități care produc venituri, *cerința de impozitare sau de reglementare se poate să nu fie îndeplinită*;
- *venituri ilegale*: veniturile generate de activități ilegale în sine – câștigurile de la jocurile de noroc nelegiferate; veniturile din prostituție ilegală, din contrabandă, din comerțul ilegal de droguri, tutun, alcool și arme de foc – , care *nu sunt înregistrate* în statisticile oficiale.

Astfel, există o distincție între activitatea economică informală, latura contravențională, care derivă din neconformitatea cu reglementările în vigoare, și aceeași activitate informală al cărui conținut intră în latura panală, deoarece este asociată cu distribuția ilicită de droguri, jocurile de noroc, spălarea de bani, prostituția, traficul de bunuri sau de ființe umane.

2.2. Numerarul, cel mai comod mijloc de schimb

Un aspect-cheie al economiei informale este faptul că plata în numerar este cel mai frecvent utilizată ca element de schimb între părți, într-un grad mai mare decât salarizarea sau plata de pe card. Elementul care intra în acest context este timpul. Dacă pentru celelalte metode de plată se așteaptă (plata salariului se face după prestarea muncii, iar descoperirea pe un card de credit se face după declararea eligibilității persoanei), în cazul economiei informale plata se face uneori chiar înaintea prestației, dar imediat după acesta, uneori utilizându-se plata în valută. Natura acestui aranjament este plata care nu poate fi urmărită. Unele tranzacții din economia informală se pot baza pe un schimb de servicii, care este adesea numit troc sau schimb (un mecanic auto nu poate percepe o taxă pentru serviciile furnizate, dar așteaptă de la client un alt serviciu în schimb), elementul esențial al acestuia constând în inexistența unei înregistrări oficiale a acestei tranzacții.

2.3. Venituri nedeclarate sau salariu nedeclarat

Așa cum s-a mai menționat, schimbul poate fi în numerar sau troc, astfel încât nu există înregistrări ale tranzacțiilor, prin urmare, acest venit nefiind raportat pentru impozitare. Atât persoanele care lucrează „la negru” cât și companiile angajatoare acceptă acest aranjament destul de ușor, din cauza fie a taxării excesive, fie a reglementărilor cu prea multe cerințe. În aceste condiții o explicație oferită de taxare și măsurare a activității economice poate fi figurată într-o matrice de tip BCG¹.

Figura 1. Relația dintre nivelul taxării și rezultatul economic (PIB) în cadrul economiei informale

Netaxare	II 1. Sursă legală Nu apare efect multiplicator în PIB	IV 1. Transfer de activități prin acte de închiriere sau transfer de proprietate Nu apare efect multiplicator în PIB
	I 1. Sursă legală Efect multiplicator în PIB	III 1. Sursă ilegală Nu apare efect multiplicator în PIB
Taxare	SAU 2. Sursă legală Nu apare efect multiplicator în PIB	
	Efecte măsurabile	Efecte nemăsurabile

Sursa: adaptat de autor după McCrohan, Smith, & Adams, Op. cit.

Astfel, în **primul cadran** putem avea un efect cuantificabil în PIB, prin utilizarea surselor legale, taxabile și impozabile (este cazul unei organizații care-și desfășoară activitatea legal). În același cadran putem avea și cazul unei activități legale care nu face obiectul măsurării, deoarece avem un troc economic în care organizațiile își fac servicii.

¹ Boston Consulting Group.

În **cadranul doilea**, unde o sursă legală este exploatată fără a avea un mijloc taxabil din partea autorității statului, nu este muncă la negru (munca adolescenților în cadrul unor proiecte sociale).

Cadranul trei prezintă apariția surselor ilegale, netaxabile și neimpozabile, de cele mai multe ori aceste activități intrând în contradicție cu legea (trafic de orice fel care se sustrage de la redevențele convenite statului sau comercializarea materialelor care intră în contradicție cu legea).

Actele de închiriere între persoane apropiate (rude, prieteni, amici) sau vânzarea unor bunuri mobile de pe urma cărora statul nu poate beneficia de taxare se regăsesc în **cadranul patru**.

Concluzia care se desprinde din această prezentare este că nu toate activitățile economice au în vedere partea guvernamentală, care înregistrează, impozitează sau reglementează, în acest sens existând perspective foarte diferite asupra activității economice informale și, după cum indică punctele precedente, neoficialul tranzacțiilor se bazează tocmai pe factorii de legalitate.

2.4. Condițiile de muncă

O caracteristică finală a muncii informale este dată de o serie de trăsături definitorii, din care se remarcă:

- condițiile în care lucrătorii sunt angajați;
- puterea de muncă;
- condițiile de sănătate;
- riscurile de securitate;
- tipul muncii prestate, respectiv, muncă intensivă în cunoaștere sau muncă intensivă în efort fizic.

În oricare dintre aceste caracteristici sectorul informal este, în general, văzut ca fiind o alternativă inferioară a ocupării forței de muncă în sectorul formal.

2.5. Activități incluse sau excluse din cadrul economiei informale

Din menționările formulate până acum se pot deduce o serie de condiții care sunt îndeplinite atunci când discutăm despre conceptul *informal*. Plecând de la acest punct, este esențială identificarea a ceea ce este exclus din economia informală și a ceea ce este inclus. O parte din literatura de specialitate face distincția clară între activitățile criminale, ca fiind parte a economiei subterane, și activitățile care au un suport legal, dar care, în mod real nu pot fi cuantificate, activități care nu pot fi conforme cu practicile legate de impozitare. Aceste activități par să aibă în comun un mod de organizare diferit de al entităților legal

productive, familiare în teoria economică, susceptibile de a fi nereglementate de stat și excluse din conturile naționale.

Definirea unui asemenea grup vizează un set de caracteristici¹ ale organizațiilor informale, respectiv:

1. funcționare la o scară relativ mică;
2. proprietatea de cele mai multe ori este a familiei;
3. depinde de resursele indigene;
4. activitate de muncă intensivă cu tehnologii adaptate la nivelul condițiilor locale;
5. competențele sunt dobândite în afara sistemului oficial de formare;
6. intrarea în activitate se face cu oaracare ușurință;
7. operațiunile vizează piețele nereglementate.

Problemele majore la care economia mondială trebuie să dea răspuns în perioada actuală – globalizarea, decalajele între săraci și bogați, tranziția demografică, prezervarea mediului etc. – necesită acțiuni concentrate, care se lovesc însă de zidul nevăzut al economiei subterane, de multe ori politicile economice devenind astfel neputincioase.

Reacția mecanismului economic la aceste provocări presupune, aproape fără excepție, noi costuri economice și sociale, care nu pot fi acoperite fără o modificare (de regulă, prin diversificare, dar și prin amplificare) a fiscalității. „O chestiune extrem de importantă în dezbaterile despre sistemul de taxe o reprezintă nivelul care maximizează veniturile statului realizate prin acest mod de colectare.”² Deși o legătură între creșterea taxelor și sporirea evaziunii fiscale este greu de făcut, având în vedere dificultatea obținerii informațiilor, mai mulți autori susțin în studiile lor că „aproape toate țările se află în punctul în care o creștere a valorii taxelor ar conduce la mai puține taxe colectate”³.

¹ *Distincția între formal și informal este diferită de sintagma tradițional-modern, aceasta din urmă bazându-se în principal pe tehnologie.*

² *Mihai Irimiea și Nicolae Dinu, „Inversarea trendului economiei subterane”, Economistul, nr. 223/26.02.2001.*

³ *Cf. Peter Spiro, Taxes, "Dificits and the Underground Economy in The Underground Economy, Global Evidence of its Size and Impact" (editori: Owen Lippert and Michael Walker), The Fraser Institute Vancouver, 1997.*

3. FORME PRINCIPALE DE MANIFESTARE ALE ECONOMIEI INFORMALE ÎN ROMÂNIA

3.1. Frauda fiscală

Sintagma *fraudă fiscală*, folosită în mod curent pentru definirea operațiunilor ilicite, generatoare de prejudicii pentru bugetul statului, nu se regăsește definită din punct de vedere juridic în legislația românească.

În momentul elaborării „Legii pentru combaterea evaziunii fiscale”¹, în anul 1994 s-a avut în vedere, probabil, o anumită tradiție juridică interbelică, perioadă în care a funcționat „Legea pentru represiunea evaziunii fiscale la contribuțiile directe” și, în consecință, a fost preferat acest termen, în detrimentul celui de fraudă fiscală.

În plan strict practic, se constată că fraudă fiscală în formele de manifestare prezentate în capitolul referitor la matricea structurală a economiei informale este un fenomen real în peisajul economic românesc, încât, așa cum susține Nicolae Hoanță în lucrarea „Evaziunea fiscală”, „pare să ajungă să nu mai deranjeze pe nimeni prezența sa în toate sferile aducătoare de venit”².

Opinia respectivului autor poate stârni controverse, dar este susținută de situația concretă din peisajul fiscal românesc. În plan legislativ acțiunile concrete de împiedicare a fraudei s-au limitat la elaborarea, în 1994, a legii amintite, iar în plan instituțional au persistat suprapuneri de atribuții și competențe între diverse instituții care au fost nominalizate să combată acest fenomen nociv.

În primii ani ai deceniului trecut, fraudă fiscală s-a manifestat în forme directe, lipsite de orice acoperire, modul de acțiune al unor indivizi putând fi considerat „primitiv”, deoarece toate tranzacțiile se efectuau în numerar, uneori direct în valută, ignorându-se cu desăvârșire documentele de natură fiscală și contabilă și prin aceasta plata oricăror obligații fiscale.

Acest mod de lucru a caracterizat activitatea unor „investitori străini” implicați în importul – de fapt, contrabanda – cu cafea și țigări în special, dar și a unor cetățeni români, de multe ori implicați în distribuirea producției realizate de întreprinderi de stat autohtone.

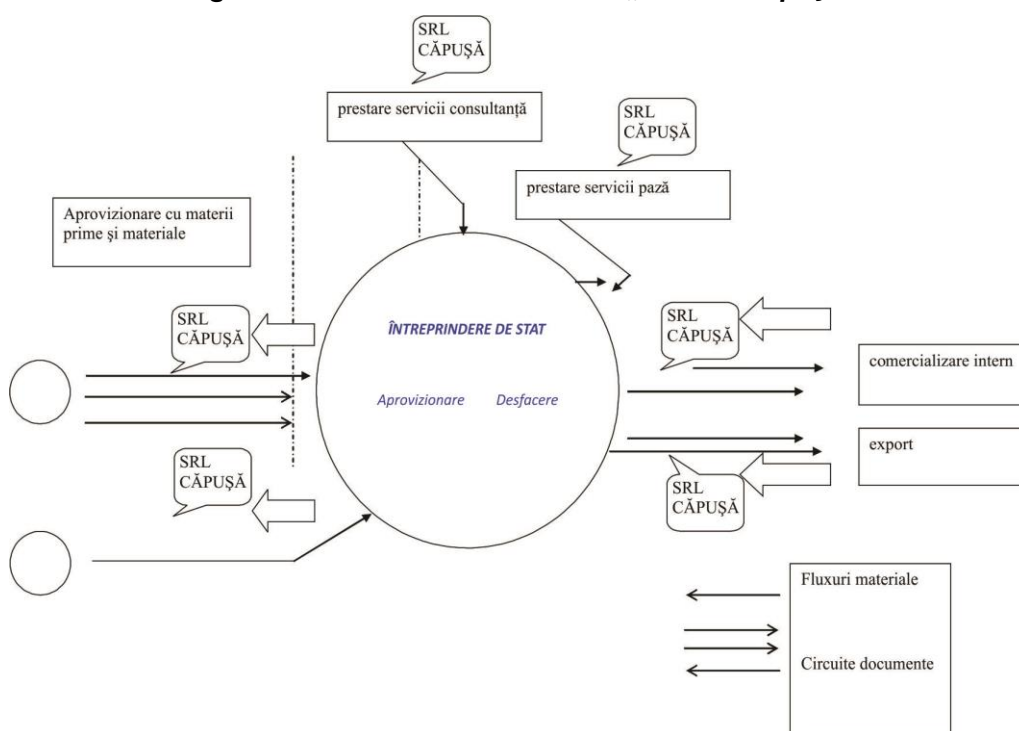
¹ Legea 87/1994 publicată în M.O./1994.

² Nicolae Hoanță, „Evaziunea fiscală”, Editura Tribuna Economică, București 1997, p. 215.

Sectorul de stat a fost utilizat intens pentru creditarea mascată a firmelor private sau, pur și simplu, pentru transferul către acestea al activităților profitabile, în timp ce externalitățile negative au rămas în gestiunea statului.

Din cauza caracterului parazit al activității desfășurate de aceste firme, respectiv intermedierea scriptică cu perceperea unor comisioane sau adaosuri comerciale nejustificate, ele au fost denumite „**firmе-căpușă**”. Sistemul de lucru al „firmelor-căpușă” este prezentat în figura nr. 2.

Figura nr. 2 – Sistemul de lucru al „firmelor-căpușă”

Profesionalizarea economiei subterane a presupus studierea pieței, a tendințelor și a perspectivelor sale, cunoașterea legislației, racordarea la circuitele internaționale, utilizarea companiilor off shore etc., condiții în care s-a produs atragerea în sfera subterană a elementului intelectual, în principal juriști, economiști, specialiști în informatică, dar, în același timp, s-a dezvoltat și fenomenul de protecție, creându-se sistemul cunoscut sub denumirea de „criminalitate a gulerelor albe”.

Ca rezultat al specializării și profesionalizării în derularea afacerilor subterane, aproape indiferent de domeniul de activitate, după anul 1994, ei au început să utilizeze tehnici de evitare a impozitelor, de creare a unei anumite aparențe de legalitate pentru operațiunile derulate. Scopul unor astfel de

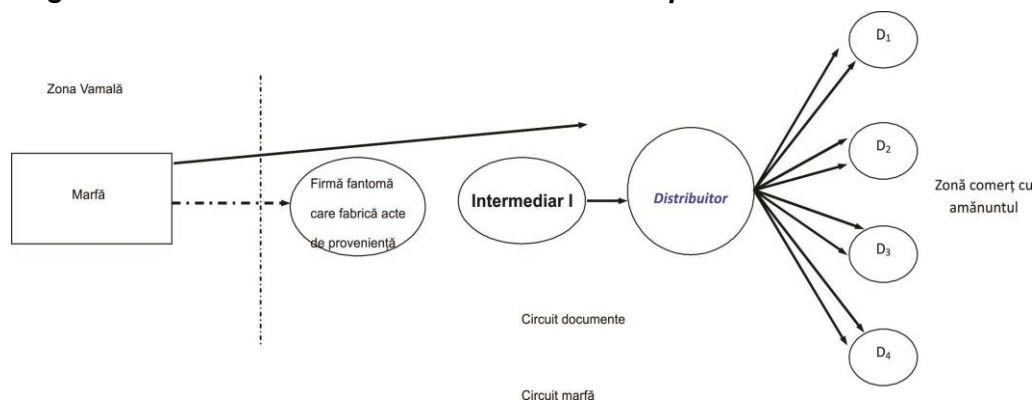
operațiuni în economia subterană era de natură strict economică, respectiv penetrarea pieței și câștigarea unui segment cât mai important din aceasta. Cele mai utilizate metode pentru evitarea plății impozitelor, justificarea provenienței mărfurilor introduse prin contrabandă sau din producția clandestină internă și chiar pentru rambursarea de la bugetul statului a unor sume deosebit de importante au implicat „firmele-fantomă”.

Un alt exemplu este **importul de mărfuri subevaluat**, ceea ce presupune că documentele reale provenite de la furnizorul extern au fost substituite de importator, în zona vamală, cu altele contrafăcute.

Ulterior, firmele-fantomă au avut rolul de a amplifica nivelul prețului de la cel subevaluat la cel real, acumulând venituri fără a plăti obligații bugetare. În același timp, vor furniza distribuitorilor documente de proveniență fictive pentru mărfurile destinate comerțului cu amănuntul.

Aceleași principii sunt utilizate și pentru **introducerea în circuitul comercial a unor mărfuri provenite din contrabandă (Figura nr. 3)**. În acest caz, sistemul vamal este ocolit, nu mai există importator, nu mai sunt plătite taxe, săvârșindu-se astfel contrabanda, iar firma-fantomă are rolul de a fabrica acte fictive de proveniență și de a-și însuși integral valoarea reală a mărfii, inclusiv a taxelor pe care, în mod teoretic, prețurile le includ. Și în acest caz, spre deosebire de traseul teoretic complicat, urmat de documente, marfa va fi direcționată de la distribuitor către comercianții cu amănuntul. Pe acest scurt traseu – distribuitor-comercianți cu amănuntul – mărfurile circulă „la vedere” și, în consecință, vor fi supuse obligațiilor fiscale. Reluând exemplul anterior, o marfă cu o valoare ipotetică de 100 unități monetare, ajunsă în zona comerțului cu amănuntul cu 150 unități monetare, va genera un prejudiciu de 36 unități monetare dintr-un total de 37 unități monetare, care ar fi, teoretic, nivelul obligațiilor bugetare, deci mai mult de 97% din obligația fiscală legală – s-au păstrat aceleași principii de calcul, expuse anterior.

Figura nr. 3 – Circuitul comercial al unor mărfuri provenite din contrabandă

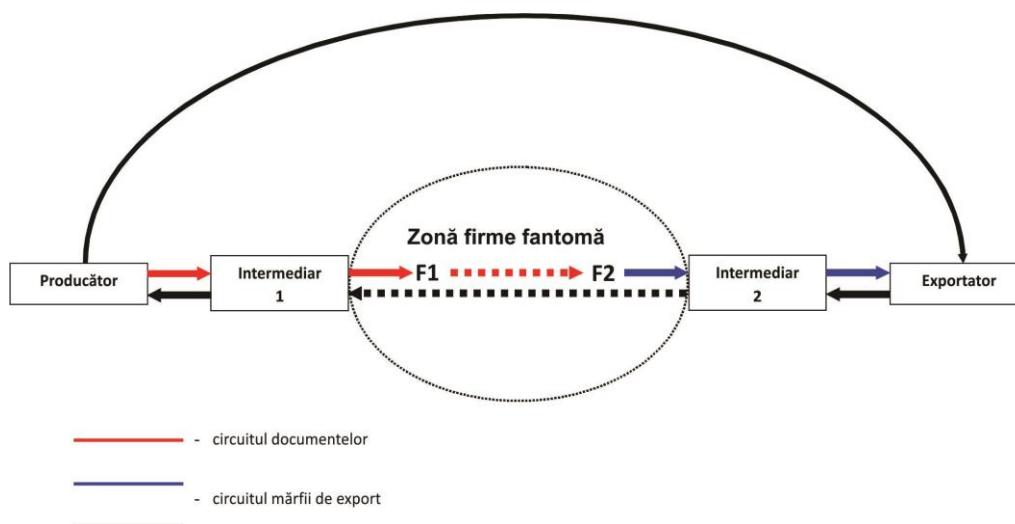
Am putea prezenta și cazul în care **firma-fantomă este utilizată pentru a justifica producția neînregistrată** a unei societăți legal înființate și/sau producția unui atelier clandestin. Singura deosebire față de exemplul anterior este că marfa nu provine din afara granițelor și deci fraudă fiscală nu este amplificată de contrabandă. Valoarea prejudiciului generat bugetului va fi diminuată, față de același exemplu, cu valoarea taxei vamale.

Un caz particular este prezentat în figura nr. 4 și se referă la rolul jucat de firmele-fantomă pentru a amplifica prețul unor produse destinate exportului. Motivul acestei operațiuni este amplificarea taxei pe valoarea adăugată care urmează a fi recuperată în urma exportului.

Exportatorul construiește, cu ajutorul firmelor-fantomă, un lanț comercial fictiv, având drept rezultat un cost teoretic al mărfii amplificat față de cel real, plătit producătorului. Justificând formal plata către sistemul de intermediari, din care unii sunt *fantome*, exportatorul va solicita restituirea taxei pe valoarea adăugată. Pe filiera astfel creată se va opri cea mai mare parte din valoarea restituită, ajungând la producător strict valoarea aferentă prețului real al mărfii.

O altă metodă, des întâlnită în ultimii ani, pentru sustragerea de la plata obligațiilor fiscale presupune cesionarea firmelor care anterior au lucrat și au acumulat datorii.

Figura nr. 4 – Exportul de mărfuri supraevaluat pentru însușirea frauduloasă a TVA

3.2. Munca la negru

Statisticile anterioare anului 1989 nu au înregistrat șomaj, dar în spatele acestei situații oficiale se dezvoltă o realitate complexă, plină de contradicții. Personalul tuturor unităților economice era supradimensionat, compartimentele auxiliare concureau numeric cu activitățile direct productive, o serie de investiții de mare anvergură utilizau un volum important de forță de muncă inclusiv fără salarizare (militari, studenți, deținuți), ceea ce conducea la crearea unor valori economice neînregistrate în producția oficială.

3.3. Structura forței de muncă clandestine

După anul 1990, noile condiții au determinat un proces rapid de trecere în șomaj sau pensionare anticipată a unui număr important de persoane, ca rezultat al închiderii multor unități economice, al reducerii activității sau, în unele cazuri, în urma introducerii unor tehnologii moderne care au înlocuit forța de muncă.

După epuizarea perioadei de atribuire a unor ajutoare sociale, cea mai mare parte dintre șomeri sunt înregistrați, cel puțin teoretic, fără nicio sursă de venit. Această categorie socială a devenit un factor prielnic pentru recrutarea forței de muncă clandestine.

La rândul lor, salariații au rămas în cea mai mare parte cu un nivel foarte modest al salariului. În anul 2001 salariul mediu real a ajuns la 63,1% din valoarea din 1989 – conform calculelor efectuate de specialiștii Institutului de Cercetare a Calității Vieții, iar 25% dintre salariați au avut, în perioada 1997-1999, un salariu mai mic decât 50% din salariul mediu pe economie.

Veniturile oficiale foarte mici ale acestora, precum și ale unor categorii de persoane pensionate timpuriu, din diverse motive, au reprezentat cauze determinante pentru aceștia de a se alătura șomerilor, în căutarea unor câștiguri suplimentare.

O categorie deosebită o constituie tinerii absolvenți, posesori ai unor cunoștințe profesionale în domenii de vârf, ca de altfel și alți specialiști cu înaltă pregătire, având în comun nemulțumirea față de nivelul foarte modest al salariilor care li se oferă în economia reală.

Ieșirea din această situație este dificilă, variantele favorabile presupunând desfășurarea unei activități pe cont propriu sau căutarea unui loc de muncă în străinătate, dar cei mai mulți dintre indivizi rămân disponibili pentru „munca la negru”.

Estimarea nivelului muncii la negru

Analizând piața muncii, autorii studiului „Economia subterană în România”¹ au determinat, pe baza datelor furnizate de Institutul Național de Statistică, faptul că, în anul 1998, circa 658 mii de persoane, reprezentând 13% din oferta de forță de muncă și 15% din cererea de forță de muncă, au desfășurat muncă la negru, repartizarea pe sectoare de activitate fiind prezentată în tabelul 1.

Pentru estimarea muncii la negru respectivul studiu a utilizat Sistemul Conturilor Naționale 1993, care impune compararea cererii și ofertei existente pe piața muncii.

Cererea de muncă se estimează pe baza anchetei structurale anuale, care furnizează informații referitoare la numărul mediu de salariați pentru fiecare ramură economică.

Tabelul nr. 1 – Repartizarea pe sectoare a muncii la negru

(mii persoane)

Ramura de activitate	Oferta de forță de muncă	Cererea de forță de muncă	Munca la negru
TOTAL	5.139	4.481	658
Industrie	2.706	2.360	346
- Extractivă	190	185	4
- Prelucrătoare	2.279	1.976	304
- Energetică	237	199	38
Construcții	431	414	17
Comerț	907	816	91
Hoteluri-Restaurante	146	107	38
Transporturi	416	373	43
Comunicații	109	96	12
Alte servicii	425	315	110

Sursa: Adrian Cucu, „Economia subterană”, Editura Bren, 2003.

Oferta de muncă se estimează pe baza anchetei forței de muncă din gospodării (**AMIGO**).

Ancheta structurală se aplică în societăți comerciale din toate ramurile economiei, dar nu include asociațiile familiale și persoanele fizice independente. În administrația publică se operează cu inexistența „muncii la negru”, iar pentru activitățile desfășurate în agricultură se utilizează statistici speciale.

Ancheta forței de muncă în gospodării – **AMIGO**, introdusă inițial pentru a furniza date intermediare între recensămintele populației, oferă informații referi-

¹ Centrul Român de Politici economice – Op. cit. pag 12.

toare la numărul persoanelor care lucrează cu normă întreagă, cu normă redusă sau ocazional și care primesc salarii în perioada de referință. La fel ca în cazul anchetei structurale, nu se aplică în agricultură și administrația publică.

Compararea cererii și a ofertei de forță de muncă pe ramuri de activitate conduce la stabilirea numărului de persoane care au declarat că au lucrat în perioada de referință într-o anumită ramură economică, a numărului de persoane recunoscute de unitățile economice ca salariate în aceeași perioadă și, în final, a diferenței care reprezintă forța de muncă la negru, utilizată în economia subterană.

O problemă cu implicații sensibile, aflată undeva la granița dintre munca la negru și activitățile criminale, o constituie migrația clandestină. Astfel, potrivit unor date Mediafax, preluate de principalele cotidiene din 30 august 2002, peste 220 de mii de cetățeni români au fost întorși de la frontieră în încercarea lor de a părăsi țara, în primele 7 luni ale anului 2002, și, în aceeași perioadă, au fost retrimiși în România, din țările europene, peste 6.200 de emigranți ilegali.

Având în vedere că motivul pentru care nu li s-a permis respectivilor cetățeni să părăsească țara a fost lipsa unei sume minime necesare traiului în statele care urmau a fi „vizitate”, rezultă că scopul turistic al respectivelor călătorii este exclus și, pe baza prezumției de bună credință, este probabil ca respectivii să fi căutat în țările europene un loc de muncă, eventual sezonier, clandestin.

Cifrele prezentate sunt îngrijorătoare, întrucât ele reprezintă circa 5% din forța de muncă salariată existentă la cea dată în România sau circa 33% dintre cei ce reprezintă forța de muncă subterană determinată conform metodelor statistice. Aceste date constituie un argument pentru susținerea opiniei noastre cu privire la numărul mai ridicat cu circa 500 mii a persoanelor implicate în economia subterană.

În prezent, se apreciază că în străinătate lucrează 2-3 milioane de cetățeni români, ceea ce reprezintă peste 10% din populația totală a țării, 20-30% din populația ocupată și 40-50% din numărul de salariați existenți în statistica românească din anul 2007. În același timp, potrivit statisticii oficiale, în agricultură lucrează circa 30% din populația ocupată. În opinia noastră, în prezent satele sunt practic părăsite de tinerii cu vârste cuprinse între 20 și 40 ani, marea majoritate fiind plecați în străinătate. Cei care rămân să lucreze în agricultură prestează muncă neînregistrată și nefiscalizată, nu plătesc nici contribuții sociale sau de sănătate și nu primesc nici salarii. Munca angajată cu ziua în agricultură sau în construcții este prestată în general la negru.

3.4. Activitățile criminale

Segmentul cel mai distructiv al economiei informale s-a dezvoltat în România, conform părerii specialiștilor în materie, pe „nuclee” ale criminalității, „care și-au făcut simțită prezența îndeosebi în deceniul opt, având ca principală cauză accentuarea crizei economico-sociale”¹ din acea perioadă.

¹ Consiliul Suprem de Apărare a Țării - „Cartea albă a crimei organizate și corupției 1998”, p. 69.

În prezent, din datele relativ succinte pe care le avem la dispoziție, se constată că majoritatea activităților criminale specifice economiei informale și-au făcut simțită prezența, având în mod cert puncte de contact în spațiul românesc, iar în unele cazuri implicarea este chiar mai accentuată. Astfel, problema rețelelor internaționale de trafic de carne vie și prostituție constituie probabil cea mai presantă realitate în ceea ce privește implicarea în activitățile criminale organizate a unor rețele provenind din România.

Un studiu de presă realizat de agenția Rompres, având drept obiectiv problema traficului de ființe umane, relevă faptul că o serie de specialiști occidentali consideră că „România a trecut de la statutul de țară de tranzit la acela de țară-sursă pentru rețelele organizate”. În același cadru este citat un articol apărut în cotidianul francez „Le Monde”, potrivit căruia „România a devenit o placă turnantă a regiunii pentru traficul de ființe umane”¹. Aceste semnale venite din exterior nu sunt întâmplătoare, ele demonstrând accentuarea fenomenului criminalității organizate, care, privit din punctul de vedere al globalizării, este o „victorie” amară, a grupurilor criminale românești, ce au reușit penetrarea, prin metode specifice, a sistemului deja existent în Occident.

Referitor la acest gen de activități, Cartea albă a crimei organizate și corupției explică metodele de lucru ale indivizilor implicați. „Exploatând specificul unor agenții și societăți comerciale din sfera serviciilor, multe rețele și-au mutat teritoriul de acțiune în alte țări, îndeosebi în Turcia, Grecia, Cipru, Austria, Ungaria, Italia, Germania ș.a.m.d. Mai îngrijorător este faptul că, uneori, în aceste activități au fost antrenate minore, determinate de lipsa unor mijloace materiale, dar și prin șantaj și forță.”²

Un alt tip de activitate criminală, componentă a economiei subterane, care și-a făcut apariția pe teritoriul României, consolidându-și cu tenacitate pozițiile câștigate, este traficul de droguri. Din cauza poziției geografice, pe fondul conflictului din fosta Iugoslavie, România a devenit în primii ani ai deceniului trecut o variantă tot mai utilizată, un segment al rutei balcanice a drogurilor. Ulterior, „dintr-o fostă țară de tranzit, România a ajuns și teritoriu de depozitare, unde drogurile sunt introduse, în special prin frontiera de sud, sunt stocate pentru diferite perioade de timp, iar în final sunt redistribuite spre țările cu un consum ridicat.” Acest scenariu, tipic oricărei acțiuni comerciale, este întregit de explicațiile cu privire la modul în care sunt atrași potențialii consumatori, oferindu-li-se „la prețuri modice astfel de substanțe”.

Dincolo de aceste aspecte, în confirmarea fenomenului se impune faptul că, în ultimul deceniu, autoritățile române au confiscat peste 20 de tone de droguri, circa o treime dintre indivizii dovediți ca implicați direct în aceste tranzacții fiind cetățeni români.

Realitatea este completată de existența deja a unei mase de consumatori despre care luăm cunoștință frecvent prin mijloacele de informare în masă.

¹ Cotidianul *Evenimentul zilei* nr. 3120 – vineri 30 aprilie 2002.

² Consiliul Suprem de Apărare a Țării – Op. cit., pp. 91-112.

4. CRIMINALITATEA PRIVIND DREPTURILE DE AUTOR ȘI PROPRIETATEA INTELECTUALĂ

Proprietatea intelectuală, privită sub cele două componente ale sale, proprietatea industrială, pe de o parte, și drepturile de autor și drepturile conexe, pe de altă parte, este una dintre pârgurile de bază ale dezvoltării economice, sociale și culturale a națiunii. Ea reprezintă acele produse și informații a căror valoare izvorăște din înseși ideile creatoare și forța intelectuală care le-a generat, existând adesea în formă necorporală, dar de regulă fiind fixate pe un suport material.

Scopul și finalitatea protecției drepturilor de proprietate intelectuală constituie protejarea tocmai a acestui produs al inteligenței umane și, în același timp, garantarea beneficiului consumatorilor de a se folosi de el.

Pe linia unei combateri cât mai eficiente a infracțiunilor din această categorie și a compatibilizării și armonizării sistemului proprietății intelectuale din România cu mecanismele existente la nivelul Uniunii Europene, a fost realizată „Strategia națională în domeniul proprietății intelectuale 2003-2007”.

Obiectivele pentru asigurarea protecției proprietății intelectuale în România sunt realizate în principal de două instituții de specialitate:

- Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci – în domeniul proprietății industriale;
- Oficiul Român pentru Drepturile de Autor – în domeniul dreptului de autor și al drepturilor conexe.

Noțiunile de piraterie, piraterie software și contrafacere se utilizează în domeniul drepturilor de autor și al drepturilor conexe, în timp ce pentru proprietatea industrială încălcarea drepturilor titularului face obiectul contrafacerii sau concurenței neeloiale.

Din analiza situației operative existente în țara noastră rezultă faptul că, din cauza lipsei coordonării eforturilor împotriva contrafacerii, precum și a lipsei, pentru o îndelungată perioadă de timp, a cadrului legal sancționator, s-a înregistrat o rată ridicată a gradului de piratere, urmată de pierderi materiale importante. Într-un interval de timp îndelungat după 1989, produsele piratate s-au realizat sau au intrat ușor în România, chiar și după apariția legii drepturilor de autor, fiind vândute la liber pe piața locală sau exportate în alte țări.

Fenomenul contrafacerii de produse și servicii este răspândit pe piața românească, întrucât contrafacerea, falsul și pirateria sunt fenomene strâns corelate cu fraudă și comerțul ilegal. Aceste fenomene n-ar putea avea loc și nu ar putea să existe dacă nu ar fi susținute de mai toți cei implicați sau afectați de el, de la

producători și comercianți la instituțiile statului și, nu în ultimul rând, la cumpărător. Există totuși o constantă care acționează în favoarea celor implicați în fenomenul contrafacerii: slaba cunoaștere publică a ilegalităților activităților asociate contrafacerii și a consecințelor dăunătoare a acestui tip de activitate.

Principalele cauze care au condus la proliferarea acestui fenomen sunt:

- rentabilitatea exercitării acestei activități (investiție mică, profit ridicat, risc mic și mediu privind pedepsele din legislația în domeniu ș.a.m.d.);
- ideea potrivit căreia infracțiunile din domeniul proprietate industrială, îndeobște privite individual, rupte din ansamblul fenomenului din care fac parte, sunt inofensive și lipsite de pericol social;
- puterea de cumpărare redusă a populației care preferă să procure produsele contrafăcute, acestea fiind mai ieftine;
- insuficiența percepției a impactului de ansamblu al pirateriei culturale asupra imaginii României, bugetului de stat și culturii naționale;

Astfel, în ceea ce privește încălcarea drepturilor de autor, au fost realizate importante cantități de produse-pirat: casete audio și CD-uri, casete video, DVD-uri, CD ROM-uri cu software pentru divertisment și afaceri, precum și cu jocuri video și filme. Multe astfel de produse au mai fost și importate din Rusia, Republica Moldova, Ucraina, Serbia, Muntenegru și state din Asia. Cele importate au fost introduse în țară în principal pe cale rutieră și ferată, pe la punctele de trecere a frontierei din nord-est, sud și sud-vest. Rețelele specializate folosesc rute consacrate, transportând cantități mai reduse (sub 1.000 de bucăți), avantajate fiind și de volumul relativ mic al acestora, reducând astfel riscul de a pierde cantități mari de bunuri și de bani.

Până în prezent, acțiunile organizate de instituțiile specializate au vizat îndeosebi verificarea micilor utilizatori finali, dar pirateria a continuat să se dezvolte, nefiind afectate în mare măsură adevăratele rețele de producție, depozitare și valorificare de produse piratate.

Cât privește proprietatea industrială, din analiza situației operative rezultă că, pe piața românească, volumul desfacerii de produse contrafăcute cu ale mărcilor cu renume este semnificativ și că, în ciuda unei legislații menite să o împiedice, ea este relativ slab afectată de eforturile depuse de instituțiile abilitate cu combaterea contrafacerii. Semnalele care indică acest volum provin chiar și de la populație, care confirmă, în proporție majoritară și relativ constantă, pentru întregul teritoriu al României, accesul voit sau nu, la produsele contrafăcute.

Piața românească a fost și este în bună măsură dominată de produse contrafăcute, iar consecințele pe termen mediu și lung pot fi extrem de importante. Produsele cel mai frecvent contrafăcute care sunt valorificate pe piața românească sunt: îmbrăcămintea, încălțăminte, cosmeticele, obiectele electronice și electrocasnice.

Abordarea strategică a potențialului proprietății intelectuale va contribui la dezvoltarea economiei românești în tranziție și, în egală măsură, la stimularea potențialului creativ, la promovarea, conservarea și valorificarea culturii românești în context european și internațional.

Să nu uităm că nerespectarea drepturilor de proprietate intelectuală atrage consecințe negative din toate punctele de vedere, de la prejudicierea titularilor de drepturi și a bugetului statului până la împiedicarea creării unui mediu de afaceri sănătos, competitiv, atractiv pentru investitori, și poate conduce la amprentarea negativă a imaginii României, din cauza neîndeplinirii obligațiilor asumate prin semnarea unor tratate, convenții sau acorduri internaționale.

Este necesară conjugarea eforturilor tuturor structurilor naționale cu competențe în domeniul combaterii acestor fapte, respectiv: Ministerul Comunicațiilor și Tehnologiei Informatiei, prin Direcția Generală Antifraudă în Tehnologia Informației, Poliția, Garda Financiară, Serviciul Român de Informații, Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci, Oficiului Român pentru Drepturi de Autor și Ministerul Public.

4.1. Criminalitatea informatică

Comerțul electronic a deschis posibilitatea apariției unor noi tehnici de evitare fiscală și chiar de evaziune fiscală, prin folosirea internetului.

Criminalitatea informatică cunoaște mai multe modalități faptice de săvârșire de infracțiuni din categoria înșelăciunilor, a fraudelor cu carduri electronice, dar și a evaziunii fiscale. Aceste tipuri de infracționalitate sunt înfăptuite ca urmare a abilității infractorilor de a utiliza tehnica de calcul și a caracteristicilor comerțului electronic.

Comerțul electronic diferă de cel prin mandat poștal prin patru elemente distincte:

- zona la care se extinde acest comerț în cazul comerțului electronic este foarte vastă, pentru toți utilizatorii de internet, spre deosebire de comerțul prin poștă, care are zona limitată la district sau la oraș;
- durata și timpul de livrare - în cazul comerțului electronic, accesarea și comanda sunt extrem de rapide, pe câtă vreme la comerțul prin poștă, comandarea și livrarea produselor durează;
- numărul de angajați care realizează activitatea este cu mult mai redus în cazul comerțului electronic decât în cazul celui prin poștă;
- schimbul de informații referitor la vânzările prin poștă este mai ușor de făcut decât în cazul vânzărilor prin internet, unde trebuie descoperite parole.

Prevenirea și combaterea criminalității informatice constituie o preocupare de actualitate și un domeniu de noutate pentru țara noastră. Tocmai de aceea, având în vedere importanța care îi este acordată, organul legiuitor a considerat util ca reglementarea sa să se realizeze printr-un cadru legislativ elaborat, care cuprinde, pe lângă legislația specifică în materie de criminalitate informatică, Codul Penal, Legea comerțului electronic și dispoziții prevăzute în Titlul III din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției. Prin aceste prevederi legale s-a avut în vedere armonizarea legislației interne cu cerințele europene în domeniu și au fost stabilite măsuri specifice de prevenire, descoperire și sancționare a infracțiunilor săvârșite prin intermediul sistemelor informatice, asigurându-se totodată respectarea drepturilor omului și protecția datelor personale.

Societatea informațională nu poate să existe decât în condițiile unei infrastructuri de comunicații solide, care să răspundă cerințelor sale specifice. Pe de altă parte, dezvoltarea societății informaționale creează premise de creștere a cererii pentru serviciile de comunicații.

Având în vedere aceste aspecte, menționăm că în anul 2001 a fost inițiat un program de reformă digitală în România, printr-o serie de proiecte-pilot, care au avut ca scop promovarea utilizării în mod activ a instrumentelor de IT&C, pentru a demonstra și a beneficia de avantajele pe care le au noile tehnologii asupra oricărui tip de activitate. În 2002 a fost lansat primul astfel de proiect la nivel național, sistemul electronic de achiziții publice, iar în 2003 a fost introdus sistemul electronic național, un portal de *eGovernment* prin intermediul căruia sunt oferite informații și servicii electronice cetățenilor și mediului de afaceri.

În conformitate cu HG 744/2003 privind organizarea și funcționarea Ministerului Comunicațiilor și Tehnologiei Informației (MCTI) și având în vedere Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru prevenirea și sancționarea corupției, MCTI asigură inițierea, conducerea, finanțarea, monitorizarea, implementarea și operarea proiectelor și a programelor de informatizare a structurilor guvernamentale, precum și finanțarea pentru dezvoltarea coerentă a infrastructurii informaționale naționale a administrației publice centrale.

În anul 2003, Ministerul Comunicațiilor și Tehnologiei Informației a creat pagina web „Antifraudă”, urmărind să ofere publicului din România și din străinătate o modalitate simplă și ușor accesibilă de sesizare a fraudelor din domeniul IT prin trimiterea mesajelor la adresa de e-mail: antifrauda@mcti.ro, în condițiile asigurării confidențialității tuturor datelor furnizate. În cursul anului respectiv au fost primite peste 100 de mesaje, dintre care 10 reclamau acțiuni de spam, 52 făceau sesizări despre „scrisori nigeriene”, iar 50 indicau cazuri de licitații frauduloase.

MCTI a mai finalizat ulterior două proiecte în acest domeniu, respectiv două centre, care au devenit complet funcționale începând cu anul 2004, și anume:

1. *www.eFrauda.ro* – centru virtual prin realizarea căruia s-a urmărit protecția furnizorilor și consumatorilor de servicii ale societății informaționale, respectarea legalității, reducerea birocrăției, prevenirea și combaterea criminalității informatice, apărarea drepturilor de autor, creșterea transparenței în relația cetățeanului cu autoritățile.

Sistemul asigură confidențialitatea informațiilor, garantează integritatea datelor stocate, prelucrate și transmise, prezentarea unor situații sau exemple de fraudare întâlnite în practică, cazuri instrumentate, măsuri luate și asigură conectarea în condiții de securitate, de la distanță, a utilizatorilor înregistrați.

2. *www.ceris.ro* – Centrul de Expertiză și Răspuns la Incidente de Securitate (CERIS) este locul unde responsabilii IT din cadrul administrației publice pot apela pentru a fi îndrumați și a primi soluții la problemele de securitate IT cu care se confruntă. Serviciile furnizate de acest centru fac parte din domeniul mijloacelor de protecție a sistemelor împotriva problemelor potențiale, ajutând la anticiparea incidentelor și chiar la rezolvarea acestora.

Ministerul Comunicațiilor și Tehnologiei Informației, prin Direcția Generală Antifraudă în Tehnologia Informației, colaborează cu departamente similare din Ministerul Justiției, Ministerul Internelor și Reformei Administrative, Ministerul Public, Serviciul Român de Informații, precum și cu furnizorii de servicii și mediul de afaceri, în vederea monitorizării faptelor de fraudă și piraterie informatică ce au loc pe teritoriul României sau care sunt comise de cetățeni români. Statisticile privind rezultatele înregistrate în lupta împotriva acestui gen de fraudă nu sunt spectaculoase, deși există un larg potențial de extindere a lor.

La nivel național, în 2003 au fost cercetate pentru săvârșirea unor astfel de fapte 200 persoane, din care 25 arestate, prejudiciile fiind estimate la 500.000 dolari SUA, din care au fost recuperate aproximativ 50.000 dolari.¹

4.2. Migrația ilegală

Activitățile de migrație ilegală, sub cele două aspecte ale sale, emigrarea (exportul de migranți) și imigrarea (importul de migranți), respectiv traficul de „carne vie”, reprezintă componente ale criminalității organizate, care constituie o serioasă sursă de risc la adresa siguranței naționale.

Rețelele specializate în aceste domenii își diversifică și adaptează permanent metodele de operare, pentru a diminua efectele măsurilor adoptate de autoritățile române în vederea securizării frontierelor, întrucât aceste activități constituie surse de venituri ilegale în continuă creștere.

Din cauza amplitudinii fenomenului respectiv, până la întreprinderea de eforturi sporite de permeabilizare a frontierei naționale în contextul aderării la UE și ca urmare a consecințelor sale directe asupra infracționalității în ansamblu, traficul de

¹ Sursa. Inspectoratul General al Poliției Române – Bilanțul Direcției de Investigare a Fraudelor pe anul 2003.

persoane a devenit o nouă formă de amenințare la adresa stării de echilibru economico-social al statelor confruntate cu această problemă.

În România, din anul 1990 până în prezent, în contextul transformărilor de ordin economic și social specifice perioadei de tranziție traversate de țara noastră, un număr mare de cetățeni români au trecut, legal sau fraudulos, frontiera de stat, cu scopul de a ajunge în țările Europei Occidentale, pentru a găsi locuri de muncă mai bine plătite sau, în cazul unor persoane cu trecut infracțional, în speranța de a identifica un teren propice pentru desfășurarea profitabilă de acțiuni ilicite. Dintre aceștia, o parte au fost recrutați de rețele internaționale specializate în traficul de droguri sau alte activități de crimă organizată. Factorul favorizant îl constituie, sub acest aspect, faptul că, de cele mai multe ori, cetățenii români emigranți clandestini, neîndeplinind condițiile legale de ședere și muncă în statele-gazdă, nu pot desfășura activități profesionale cu un statut oficial.

Poziția geografică a țării noastre, de frontieră externă a Uniunii Europene și localizarea României pe axa Est-Vest a migrației mondiale, permeabilitatea frontierelor față de trecerile ilegale, criza economică prelungită, înflorirea economiei subterane, lipsa unei protecții sociale adecvate, amplificarea corupției și dezvoltarea criminalității organizate sunt principalele coordonate care au favorizat fenomenul migrației ilegale, România având preponderent statut de țară de tranzit în drumul către Occident.

Condițiile prezentate au creat un cadru favorabil pentru apariția unor rețele specializate în traficul ilegal de persoane, bine organizate și dispunând de mijloace financiare și logistice importante, care-și desfășoară activitatea infracțională îndeosebi sub acoperirea unor agenții de turism internațional sau recrutare a forței de muncă.

Speculând statutul ilegal al străinilor aflați în România, precum și situația economică precară a acestora, membri ai rețelelor organizate acționează predilect pentru utilizarea imigranților în acțiuni de trafic cu droguri, armament, muniție sau pentru săvârșirea de infracțiuni grave.

Pentru a preîntâmpina scoaterea din țară de către autoritățile române a imigranților intrați ilegal în România, aceștia sunt sfătuiți de șefii de rețele și de călăuze să-și distrugă documentele de identitate, precum și celelalte acte care le dovedesc situația personală (invitații, vize, borderouri de schimb valutar și plata unor servicii) eliberate în statele tranzitate.

Pe de altă parte, România este folosită ca un culoar de tranzit de către cetățenii străini care intenționează să ajungă, în final, în țările dezvoltate economic din vestul și nordul Europei.

Între liderii de rețele au fost stabilite parteneriate conjuncturale atât în materie de racolare și organizare a grupurilor, cât și de realizare a transportului în străinătate.

Migrația ilegală reprezintă o sursă de efecte perturbatoare asupra pieței locurilor de muncă, contribuind la dezvoltarea economiei paralele și la proliferarea criminalității.

Membrii filierelor de trafic ilegal de persoane încasează sume de bani care, nu în puține cazuri, sunt spălate prin intermediul unor firme și societăți comerciale din țara noastră.

Întrucât România are preponderent statut de țară de tranzit în drumul către Occident, pe fondul amplificării generale a fenomenului migrării afro-asiatice și est-europene către statele occidentale dezvoltate, este de anticipat că țara noastră va continua să se confrunte cu o situație deosebită referitoare la volumul de trafic de persoane care urmăresc pătrunderea ilegală în România.

4.3. Traficul de droguri

În ultimul deceniu al secolului XX, țările din Europa Centrală și de Est au fost folosite din ce în ce mai mult pentru tranzitul drogurilor, iar poziția geografică a României a determinat includerea ei, începând cu anii '90, în rutele internaționale de transport între țările producătoare și cele consumatoare. Astfel, România a intrat în atenția rețelelor internaționale de tip mafiot specializate în traficul și comercializarea ilicită de narcotice și substanțe psihotrope, totodată apărând și dezvoltându-se nuclee ale unor organizații criminale locale implicate în acest fenomen. Dacă, inițial, țara noastră nu a fost decât țară de tranzit și depozitare a drogurilor, făcând parte din așa-numita rută balcanică, cu timpul, ea a devenit piață de desfacere și implicit, de consum al substanțelor stupefiante.

Pe lângă amplasarea geografică favorabilă a României, ca frontieră externă a Uniunii Europene, ceea ce a făcut ca aceasta să fie luată în calcul de rețelele de traficanti de droguri drept un important cap de pod ce face legătura între Orient și Occident, un rol major în extinderea traficului ilicit și a consumului de stupefiante în spațiul țării noastre l-au avut următorii factori: libera circulație a persoanelor, intensificarea schimburilor comerciale și turistice, numărul mare de cetățeni străini aflați la studii sau în scop de afaceri în țara noastră etc.

Toate cauzele menționate anterior au condus la o creștere enormă a numărului de persoane, mijloace de transport și mărfuri care intră sau ies din România, situație ce a conferit organizațiilor criminale posibilități largi de camuflare a drogurilor și de tranzitare a teritoriului țării. La expansiunea fenomenului traficului de droguri și creșterea consumului intern a concurat și informarea insuficientă a populației privind riscurile și consecințele consumului ilegal de substanțe stupefiante, necorelarea legislației impuse de controlul drogurilor și existența inițial a unei legislații prea îngăduitoare etc.

Se impune mențiunea, în acest context, că este consacrat faptul că organizațiile implicate în traficul cu droguri tranzitează și depozitează cantități importante de stupefiante pe teritoriul țărilor al căror sistem instituțional și legislativ în materie este slab ori în legislația cărora pedepsele prevăzute pentru sancționarea acestui tip de infracționalitate sunt mici. De asemenea, sunt preferate teritoriile țărilor în care sistemele de control vamal, financiar și judiciar nu funcționează cu eficiență corespunzătoare, situație cu care țara noastră s-a

confruntat mulți ani, la începutul tranziției sale de la regimul politic dictatorial la democrație.

Situația conflictuală din statele ex-iugoslave a făcut la rândul ei ca, pentru o perioadă de timp, centrul de greutate al traficului de droguri să se transfere pe cel de-al doilea segment al rutei balcanice, care include și România.

Dacă la început cererea privind consumul era restrânsă, venind în special din partea cetățenilor străini aflați în România (comercianți, studenți etc.), mulți obișnuiți cu consumul de substanțe psihotrope, în timp au fost atrași și autohtonii, îndeosebi tinerii, prin crearea unor facilități la cumpărare, însă doar până în momentul când aceștia deveneau dependenți, dar și din rândul unor categorii socioprofesionale reprezentând atât persoane din pătura socială săracă, cât și din cea înstărită. Astfel, cunoscând o continuă evoluție, ritmul de creștere a consumului de droguri în rândurile tineretului și al păturilor sociale defavorizate a devenit alarmant. Astăzi consumul de droguri s-a extins pe întreg teritoriul țării, cuprinzând segmente diverse ale populației și cunoscând o gamă diversificată de droguri. Elemente autohtone din lumea interlopă, îndeosebi din etnia romilor, care au ca preocupări comiterea altor genuri de infracțiuni, și-au reorientat rapid activitatea spre traficul de droguri, întrucât aduce profituri mari și imediate.

Un rol important în transportul stupefiantelor îl au firmele turistice, de transport sau comerciale, constituite prin investiții străine, prin intermediul cărora circulă curierii, care, în cele mai multe cazuri, nu cunosc ce au asupra lor, aceștia fiind aleși cu precădere din rândul unor persoane cu o educație și o situație materială precară.

Mai nou, se constată că traficanții români au renunțat la intermediari și se deplasează personal la sursele de aprovizionare din Turcia și Orientul Apropiat și Mijlociu, iar stupefiantele sunt comercializate în cantități mici, cu ajutorul unor elemente recrutate din rândul consumatorilor dependenți de droguri.

România reprezintă principalul tronson al celei de-a doua rute balcanice de transport al drogurilor către Europa Occidentală, care pleacă din Turcia și sfârșește în Germania. Conform estimărilor, aproximativ 60%-65% din cantitățile de droguri care ajung în Europa de Est sunt tranzitate prin România. Drogurile sunt introduse, în special, prin frontiera de sud, fiind stocate pentru diferite perioade de timp, iar în final redistribuite spre țările cu consum ridicat. Acțiunile de pregătire și ascundere se fac prin diverse firme care desfășoară în mod legal activități comerciale. În acest sens, pe teritoriul național acționează o serie de rețele internaționale de trafic de droguri care dispun de conexiuni în lumea interlopă autohtonă, fiind de menționat aici grupările turcești, italiene, arabe, sârbe, ucrainene, moldovene etc. Dintre acestea, mafia turcă este cea mai activă, deținând de altfel și monopolul asupra traficului cu droguri în Balcani, Turcia constituind, încă de la mijlocul anilor '70, o rută importantă de tranzit al heroinei provenite din Orientul Îndepărtat.

Membrii rețelei turcești introduc în România cantități însemnate de droguri, în special heroină, prin intermediul transportului maritim și rutier, atât pentru piața internă cât și, mai ales, în scop de tranzit spre țările Europei Occidentale.

Amploarea fenomenului depășește sfera preocupărilor medicale și pe cea a forțelor de aplicare a legii și constituie o amenințare la adresa ordinii economice și sociale, iar principala categorie de populație vulnerabilă la consumul de droguri este, fără îndoială, cea a tinerilor.

Din cazuistica înregistrată și informațiile deținute de structurile specializate în combaterea fenomenului, se pot desprinde următoarele concluzii:

a. România prezintă un interes din ce în ce mai mare pentru rețelele de traficare a hașișului din Africa și Asia, precum și a cocainei din America de Sud, care au ca destinații finale statele membre ale Uniunii Europene, mai ales: Germania, Olanda, Belgia, Austria, Italia și Spania.

b. O mică parte din drogurile care intră în România rămâne în țară, cantitățile mari fiind valorificate de traficanți în țările cu consum masiv.

Activitățile din domeniul narcotraficului prezintă interes pentru economia națională, întrucât acestea sunt generatoare de sume de bani importante, care ajung în posesia rețelelor implicate în acest domeniu și care le investesc în activități economice reale, putând crea anumite dezechilibre la nivelul sectoarelor respective de activitate (hoteluri, restaurante, cluburi etc.). Prin reciclarea banilor proveniți din droguri, ca urmare a investițiilor lor în activități de genul menționat, se realizează trecerea sub controlul organizațiilor criminale a unor domenii de activitate și transformarea acestora în sectoare potențial infracționale.

4.4. Traficul de armament, materiale explozive și radioactive

Deși pentru țara noastră nu constituie un pericol imediat, există factori obiectivi care demonstrează că traficul cu armament și produse strategice poate reprezenta în viitor componenta cu cel mai mare grad de risc pentru securitatea și stabilitatea regiunii, alături de fenomenul terorist. Aceasta, întrucât intensificarea contrabandei cu armament convențional și de distrugere în masă este stimulată de schimbările politice și sociale din țările riverane și, îndeosebi, de instabilitatea cunoscută de anumite regiuni, precum Transnistria și Kosovo. Pe de altă parte, creșterea rolului grupărilor de tip mafiot în spațiul ex-sovietic poate juca la rândul său un rol important în acest sens.

Referitor la România este de menționat că unitățile economice autohtone care dețin astfel de tehnologii și produse continuă să suscite interes pentru persoane fizice și juridice din state din Asia, Orientul Mijlociu, Africa Centrală și de Nord, care derulează programe clandestine sau vizează achiziții în domeniu.

În raport cu România, statele proliferante au manifestat interes, în principal, pentru:

- obținerea/achiziția de expertiză din țara noastră, prin pregătirea în România a unor specialiști proprii, inițierea unor cooperări științifice cu entități autohtone sau încercări de racolare a unor specialiști români;
- structurarea pe teritoriul național a unor rețele specializate în achiziții și transferuri ilegale de produse cu dublă utilizare din categoria echipamentelor, a utilajelor, mașinilor unelte și elementelor de automatizare, cu implicarea unor firme românești producătoare, comerciale și de cercetare.

Riscuri potențiale derivă și din faptul că teritoriul național este vizat ca spațiu de tranzit pentru exporturi de armament către spații supuse embargoului, prin tranzacții aparent legale către state ce nu se află pe listele organismelor internaționale de control, cu utilizarea de certificate de utilizator final false.

Ca particularitate, reține atenția faptul că rolul de furnizori de produse și tehnologii aflate sub incidența controlului internațional a fost preluat de firme private – producătoare sau intermediare – care beneficiază de conexiuni subterane în mediul factorilor decizionali. Pe acest fond și în perspectiva obținerii unor profituri financiare considerabile, unele organizații criminale și-au multiplicat acțiunile de procurare și comercializare de armament convențional, dar și de tehnologii, componente și materiale necesare fabricării armelor de distrugere în masă.

4.5. Traficul cu autoturisme de lux

Acest tip de comerț ilegal este o problemă importantă în Uniunea Europeană, unde numărul de autoturisme furate este crescut, fiind considerat o sursă majoră de venit care ajută grupurile criminale să-și consolideze poziția în anumite țări.

Rețelele din țara noastră, îndeosebi cele autohtone și de sorginte arabă, operează nu de puține ori împreună cu grupări externe, mai ales din spațiul CSI, care comit furturile și dau mașinilor identități noi. Se constată existența unei colaborări infracționale între diferitele filiere de hoți și traficanți, materializate îndeosebi în valorificarea de mașini furate, acoperirea faptelor prin documente contrafăcute ori falsificate, transportarea autoturismelor furate pe diverse rute pentru beneficiari prestabiliți și chiar schimburi de asemenea autovehicule.

Înlesnirile vamale privind introducerea în și scoaterea din România a diverselor bunuri, mai ales în primii ani posttotalitari, au fost exploatate cu promptitudine de organizațiile criminale, care au inclus țara noastră în ruta balcanică de tranzitare a autovehiculelor furate din Occident către Orient, folosind-o, totodată, ca pe o piață rentabilă de desfacere.

Deși pare destul de greu de acceptat de către opinia publică, constituie o realitate faptul că, nu de puține ori, traficanții, prin legăturile infracționale create în

rândul unor vameși și alți funcționari din aparatul administrației de stat, au recurs la introducerea în țară a unor autoturisme furate, pentru care au obținut chitanțe vamale ce atestau plata taxelor, iar ulterior au modificat elementele de identificare ale autoturismelor, existente pe caroseriile și motoarele acestora, pentru a putea fi înmatriculate. Pe de altă parte, pentru eludarea taxelor vamale au fost uzitate, nu de puține ori, certificate de repatriere cumpărate de la titulari ori contrafăcute.

Sumele de bani rezultate din săvârșirea acestui tip de infraționalitate, chiar dacă nu sunt deosebit de mari, asigură profituri ilegale îndestulătoare pentru făptuitori, iar acest tip de activități ilegale este de natură de a prejudicia potențialii cumpărători de bună credință, precum și de a influența și concura neobișnuit desfacerea în condiții de piață liberă a autoturismelor pe piețele de profil.

Trebuie menționat faptul că, drept urmare a măsurilor întreprinse de autoritățile competente în domeniu, acest tip de infraționalitate se află în prezent într-un evident regres.

BIBLIOGRAFIE

- Albu L., Tarhoacă C. – „Economia subterană în România”, Centrul Român de politici economice - *Document de lucru nr. 34*, București, 2001
- Alm, James – „Explaining Tax Compliance”, în Pozo, Susan (ed.), *Exploring the Underground Economy*, Upjohn Press, Western Michigan University, 1996.
- Angelescu, Coralia (coord.) – „Economie”, manual, ediția a V-a, Editura Economică, București, 2000
- Baartlett, Bruce, *The Underground Economy, Brief Analysis no.273*, National Center for Policy Analysis, 1998.
- Arădăvoaice, Gh., Iliescu, Dumitru, Niță, Laurențiu Dan – “Terorism. Antiterorism. Contraterorism”, Editura Antet, Oradea, 1997.
- Atanasiu O. – „Formele principalele ale evaziunii fiscale”, Editura Cartea Românească, 1932
- Austin Lawrence – “The Underground Economy. A Strategic Scan of the Justice Environment”, Department of Justice, Canada, 1998
- Banciu, Dan, Sorin Rădulescu – „Corupția și crima organizată în România”, Editura Continent XXI, București, 1994.
- Baron, I., M, Korca, E., Pecican, M. Stănescu – „Statistică”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981.
- Bhattacharya, D.K. – “An Econometric Method for estimating the Hidden Economy” (UK), în *Economic Journal* nr.100/1990.
- Biji Mircea, Biji Elena – „Statistică teoretică”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979.
- Burton, John – “The Underground Economy in Britain”, în *The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact* (Owen Lippert and Michael Walker eds.), The Fraser Institute Vancouver, British Columbia, Canada, 1997.
- Burton, John – “Understanding the Mafia: The Business of Organized Crime”, în *The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact* (Owen Lippert and Michael Walker eds.), The Fraser Institute Vancouver, British Columbia, Canada, 1997.
- Buziernescu R. – „Evaziunea fiscală în România”, Editura Universitaria, Craiova, 2001.
- Carson Carol S. – “The Underground Economy: An Introduction, în *Survey of Current Business*, May 1984.

- Ceobanu, A.M. – "When Socialism Meets Capitalism: Corrupt Practices and Post-Communist Transition: A Comparative Analysis", Omaha: University of Nebraska, 1998
- Ciurileanu, Radu – „Se vorbește foarte mult, se acționează foarte puțin. Descoperirea, combaterea și prevenirea economiei subterane”, în *Economistul* nr. 656(1682), 28 iulie 2000.
- Clotfelter Charles – "Tax Evasion and Tax Rates: An Analysis of Individual Returns", în *Review of Economics and Statistics*, august, 1983.
- Ciutacu Constantin – „Piața muncii”, Editura Expert, București, 2001.
- Ciutacu Constantin – „Reformă și metareformă”, Editura Expert, București, 2001
- Constantinescu N.N. – „Probleme ale tranziției la economia de piață în România”, Editura Fundației România Mare, București, 1997
- Cordescu Virgil – „Evaziunea fiscală în România”, Editura Cartea Românească, 1936.
- Cornescu, I. – "Institution Building and Strengthening of Corruption Capacity in Romania", martie 2000.
- Costea Carmen Eugenia – „Potecția consumatorului în domeniul financiar bancar”, teză de doctorat, ASE, 1999.
- Costică Voicu – „Banii murdari și crima organizată”, Editura Artprint, București, 1995.
- Coșea Mircea – „România subterană”, București
- Crane Stephen and Farrokh Nozccard – "Inflation and Tax Evasion An Empirical Analysis", în *Review of Economics and Statistics*, 1986.
- Cucu Adrian – „Economia subterană”, Editura Bren, București, 2003
- Dăianu, Daniel – „Structură, încordare și dinamică macroeconomică în România”, în *Tranziția economică în România. Trecut, prezent, viitor* (coordonatori: Cristof Ruhl, Daniel Dăianu), București, 2000.
- Dinu, Nicolae – „Economia subterană în România în perioada de tranziție”, teză doctorat ASE, 2001.
- Dinu, Nicolae – „Economia subterană în România”, Editura Economică, București, 2003
- Feige, Edgar L. – "Overseas Holdings of U.S. Currency and the Underground Economy", în Pozo, Susan (ed.), *Exploring the Underground Economy*, Western Michigan University, Upjohn Press, 1996.
- Fiorentini, Gianluca, Sam Peltzman – "The economics of organised crime", Cambridge, University Press, 1995.
- Fiorentini, Gianluca, Stefano Zamagni (eds.) – "The Economics of Corruption and Illegal Markets, University of Bologna, Edward Elgar Publishing Limited, 1999.

-
- Florică, Gheorghe – „Bătălia pentru adevăr” (File din istoria contemporană a corupției din România), Colecția Flagrant, București, 1996.
- Florin Sandu – „Contrabanda – componentă a crimei organizate”, Editura Național, București, 1997
- Fortin, Bernard, Guy, Lacroix, Claude, Montmarquette – ”Are Underground Workers More Likely to be Underground Consumers?”, Department of Economics, Laval University, France, 1997.
- Freeman, Richard B. – ”The Supply of Youths to Crime”, în Pozo, Susan (ed.), *Exploring the Underground Economy*, Upjohn Press, Western Michigan University, 1996.
- French, Richard E., Matei Bălăița, Mihai Ticsa – ”Estimating the Size and Policy Implications of the Underground Economy in Romania”, US Department of the Treasury, Office of Technical Assistance Bucharest, August 1999.
- Gheorghe Florică – „Bătălia pentru adevăr” (File din istoria contemporană a corupției din România), Colecția Flagrant, București, 1996.
- Gherzi, Enrique – ”The Growing Importance of Informality and Possibilities for Integration”, în *The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact* (Owen Lippert and Michael Walker eds.), The Fraser Institute, Vancouver, British Columbia, Canada, 1997.
- Giles, David E.A. – ”Causality between the Measured and Underground Economies in New Zealand”, Department of Economics, University of Victoria, Canada, 1996.
- Hoanță Nicolae – „Economie și finanțe publice”, Editura Polirom, București, 2000
- Hoanță Nicolae – „Evaziunea fiscală”, Editura economică, București, 1997
- Iliescu, Ion – „Revoluție și reformă”, Editura Enciclopedică, București, 1994.
- Ionică, Eugen – „Jocurile de noroc eludează fiscalul, umflând profitul organizatorilor”, în *Curentul* nr. 110, 11 mai 2000.
- Irimia Mihai, Nicolae Dinu – „Inversarea trendului economiei subterane”, *Economistul*, 2001
- Isac Marcel– „Economia paralelă în perioada de tranziție a României la economia de piață”, teză de doctorat, București, 2007
- Iuhas Valeriu V. – „Bancruta frauduloasă”, Editura Călăuza, 1999, București.
- Jula, Dorin, Nicoleta Jula, Dorel Ailenei – „Cadrul regional. Situația economică și perspectivele de dezvoltare în centrul și estul Europei”, în *Economistul* nr. 409, 11 august 1999.
- Karatnycky A., Motyl A., Piano A. – ”Nations in Transit 1999-2000”, Romania, Washington D.C.: Freedom House, 2000
- Marin Dinu – „Criza reformei, Editura Economică, București, 1999.
- Mihăilescu, Adina – „Calitatea vieții în România”, teză de doctorat ASE, 2000.

-
- Milca, Mihai – „Economia românească în plasa structurilor mafioate”, în *Economistul* nr. 690 (1682), 28 iulie 2000.
- Murgu, N., Ștefănescu, P. Isărescu M. – „Afaceri și căderi financiare în lumea capitalului”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979.
- Naylor R.T. – “The Underground Economy: An International Perspective”, McGill University.
- Niță Dobrotă – „Dicționar de Economie”, Editura Economică, București, 1999
- Palda, Filip – “Evasive Ability and the Efficiency Cost of the Underground Economy”, în *Canadian Journal of Economics*, nr.31/noiembrie 1998.
- Passas, Nikos – “Organized crime”, Department of Criminal Justice Temple University, Philadelphia, 1995.
- Pârâianu Mihai – „Piața paralelă a muncii”, Editura Expert, București, 2003.
- *** – „Anticorupția în tranziție”, Banca Mondială.
- *** – „Anuarul Statistic al României 1990-2000”, Comisia Națională pentru Statistică.
- *** – “Blinded by the dark”, *The Economist*, 4 April 1998.
- *** – “Can Corruption Be Measured? – Bank Offers Diagnostic Tools to Measure and Combat Corruption in Member Countries”, Banca Mondială, 1999.
- *** – „Cartea Albă a crimei organizate și a corupției” (volumul I), Consiliul Suprem de Apărare a Țării, 1998.
- *** – Consiliul Suprem de Apărare a Țării – Consiliul Național de Acțiune împotriva Corupției și Crimei Organizate, “Cartea albă a crimei organizate și a corupției”, 1998.
- *** – „Dezvoltarea durabilă a industriei românești”, Institutul de Economie a Industriei, București, 1998.
- *** – “Global Organized Crime. The New Empire of Evil”, Center for Strategic and International Studies, editors Linnea P. Raine, Frank J. Cilluffo, 1994
- *** – „Legea 87/1994 privind combaterea evaziunii fiscale”, *Monitorul Oficial* nr. 299 din 24.10.1994, Partea I.
- *** – “Light on the Shadows”, *The Economist*, 3 May 1997.
- *** – “Measuring the Hidden Economy: Implications for Econometric Modeling”, University of Victoria, Department of Economics, Canada, 1998.